

Marcellin de Marbot Paměti

VZPOMÍNKY
FRANCOUZSKÉHO JEZDECKÉHO DŮSTOJNÍKA
Z NAPOLEONSKÝCH TAŽENÍ

Miliparia

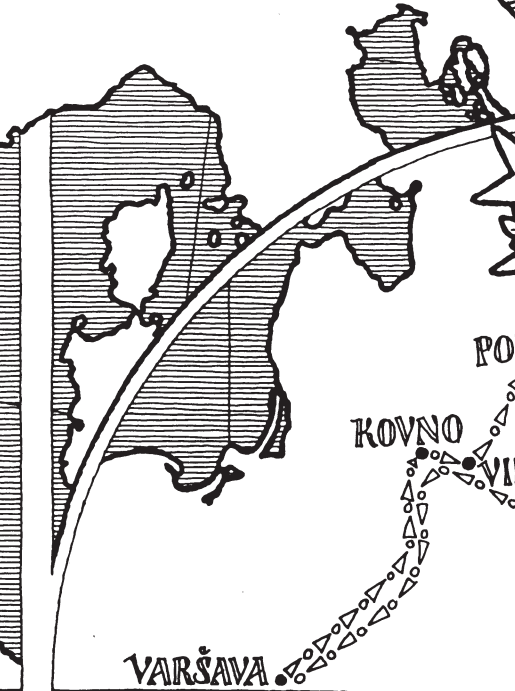
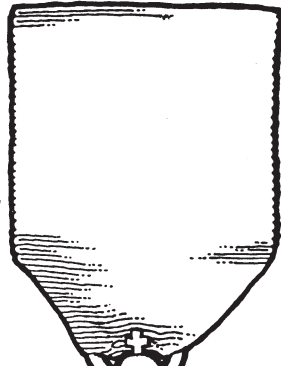
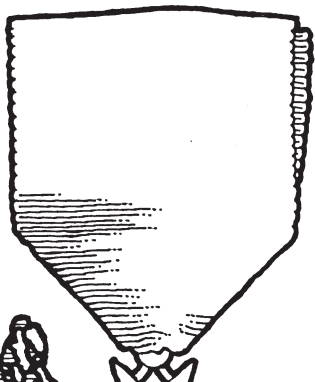

NEMEN

pokračování
dole

LÜTZEN
LIPSKO
VARŠAVA
DRAZDANY
HANAU
KATZBACH
HARLERQ
WATERLOO

Rytířské kříže
Řádu Cestné legie
z roku 1804 ☞
a 1812 ☞ ☞

POLOCK

MOSKVA

KOVNO

VILNO

BORISOV

BEREZINA

VARŠAVA

*Marcellin
de Marbot
Paměti*

VZPOMÍNKY
FRANCOUZSKÉHO JEZDECKÉHO DŮSTOJNÍKA
Z NAPOLEONSKÝCH TAŽENÍ

NAKLADATELSTVÍ ELKA PRESS
PRAHA 1999

Marcellin Jean-Baptiste Antoine baron de Marbot

PAMĚTI

Czech Edition Copyright © 1999 by Elka Press

Translation © 1999 by Jiří Kovařík

Illustrations Copyright: © 1999 by Zdirad J. K. Čech

Covers © 1999 by Leonid Křížek

ISBN 80-902353-7-9 (Elka Press)

ISBN 80-242-0022-8 (Euromedia)

Obsah

I. DÍL

JANOV – SLAVKOV – MADRID – JENA – ESSLINGEN

PŘEDMLUVA

Kapitola první	19
Původ mojí rodiny – Otec vstupuje do gard – Rodina de Certain – Život na zámku Larivière – Epizoda z dětství	
Kapitola druhá	22
První revoluční bouře – Otcovo chování – Otec nastupuje do služby – Svěřuji mě slečně de Mongalvi – Život v penzionátu	
Kapitola třetí	25
Otec jmenován armádním velitelem v Toulouse – Povolává mě k sobě – Setkání s konvojem aristokratů – Můj život v Toulouse – Nastupuji do Sorèze	
Kapitola čtvrtá	29
Sorèze – Dom Ferlus – Život v Sorèze – Rovnostářské způsoby – První zkoušky – Návštěva zástupce lidu	
Kapitola pátá	33
V Paříži se setkávám s otcem a bratry – Otec jmenován velitelem 17. divize v Paříži – Odmítá Sieyèsovy plány a nechává místo Lefebvrovi	
Kapitola šestá	37
Otec povolán do Itálie – Jak se rozhodlo o mém osudu – Stávám se husarem	
Kapitola sedmá	39
Otcův odjezd – Setkání s Bonapartem v Lyonu – Epizoda z cesty po Rhôně – Co stojí republikánský banket – Představují mě plukovníkovi	
Kapitola osmá	45
Příjezd do Nice – Můj mentor Pertelay – Jak jsem se stal opravdovým Berchenyho husarem – Přijetí do sběře – Můj první souboj v Madona u Savony – Únos dobytčího konvoje v Degu	
Kapitola devátá	52
Jak jsem se rázem stal četařem – Zajmu sedmnáct barcovských husarů	
Kapitola desátá	56
V Piemontu se připojujeme ke generálu Championnetovi – Generál Macard – Boje mezi Coni a Mondovi – Uneseme šest děl – Jmenují mě podporučíkem – Stávám se pobočníkem otce, vyslaného do Janova a pak do Savony	
Kapitola jedenáctá	61
Boje u Cadibona a Montenotte – Ústup pravého armádního křídla na Janov – Otec je raněn – Obležení a obrana Janova – Jejich následky – Přítel Trepano – Otcova smrt – Hlad a boje – Neoblomná Massénova tvrdost	

Kapitola dvanáctá	67
Epizoda z obležení – Zajetí tří tisíc Rakušanů – Jejich strašlivý konec na pontonech – Ustavičné útoky ze země i z moře	
Kapitola třináctá	70
Bonaparte překračuje svatobernardský průsmyk – Masséna jedná o evakuaci Janova – Jsem poslán k Bonapartovi – Bitva u Marenga – Návrat k rodině – Smrtelná únava	
Kapitola čtrnáctá	74
Jsem jmenován pobočníkem à la suite v Bernadottově štábu – Bernadottův štáb – V Tours formujeme zálohy Portugalské armády	
Kapitola patnáctá	81
Pobyt v Brestu a Rennes – Jsem přidělen k 25. mysliveckému a poslán k Portugalské armádě – Cesta z Nantes do Bordeaux a Salamanky – S generálem Leclercem tvoříme pravé křídlo španělské armády – Rok 1802 – Návrat do Francie	
Kapitola šestnáctá	86
Dobrodružství na cestě z Bayonne do Toulouse – Humorná historka z přehlídky	
Kapitola sedmnáctá	93
Vojska pro Saint-Domingo se soustřeďují v Bretani – Události v Rennes – Do aféry zapletený bratr Adolphe uvězněn – Smrt bratra Theodora	
Kapitola osmnáctá	100
Pobyt ve versailleské škole – Životopis matčinych bratrů	
Kapitola devatenáctá	104
Nesmírné přípravy na pobřeží – Stavám se Augereauovým pobočníkem	
Kapitola dvacátá	106
Augereau – Různé příběhy z jeho života	
Kapitola dvacátá první	112
Z Bayonne do Brestu – Rok 1804 – Spiknutí Pichegrua, Moreaua a Cadoudala	
Kapitola dvacátá druhá	117
Rok 1805 – Založení Čestné legie – Tábor v Boulogne – Stávám se poručíkem – Poslání – Smrt bratra Felixe – Rusko a Rakousko nám vyhlásí válku	
Kapitola dvacátá třetí	123
Armáda pochoduje k Rýnu – Začátek nepřátelství – Jsem poslán k Massénovi – Trafalgar – Jelačič kapituluje u Bregenze – Lest plukovníka blankensteinských husarů – Jeho pluk nám uniká	
Kapitola dvacátá čtvrtá	131
Pochod na Vídeň. – Boj u Dürnsteinu. – Maršálové Lannes a Murat se bez výstřelu zmocňují mostů přes Dunaj	
Kapitola dvacátá pátá	136
Hollabrunn – Předávám Císaři u Bregenze ukořistěné prapory – Nástrahy lži z vděčnosti	
Kapitola dvacátá šestá	141
Pruský vyslanec a Napoleon – Slavkov – Před císařovým zrakem zachraňuji v Žatčanském rybníku ruského poddůstojníka	

Kapitola dvacátá sedmá	150
Setkání císařů – Návrat ke sboru – Rok 1806 – Darmstadt a Frankfurt – Augereauovy dobré způsoby	
Kapitola dvacátá osmá	154
Jsem poslán k Císaři a pruskému králi – Situace v Prusku	
Kapitola dvacátá devátá	157
Stav pruské armády – Pochod na Würzburg – Boj u Saalfeldu a smrt prince Ludvíka Pruského – Augereau a jeho bývalí druzi ve zbrani – Návrat do Jeny – Historka	
Kapitola třicátá	162
Jena – Farář z Jeny – Auerstädt – Bernadottovo jednání – Vstup do Berlína	
Kapitola třicátá první	167
Porážka a demoralizace Prusů – Původ Rothschildova bohatství a Bernadottova postavení – Provázím Duroca k pruskému králi do Graudenze – Historka – Armáda na Visle	
Kapitola třicátá druhá	174
Přechod přes Ukrajinu – Srážky v Kolozombu a Golyminu – Různé historky – Srážka u Pultusku – Rozbití táborů na Visle	
Kapitola třicátá třetí	178
Rok 1807 – Stávám se kapitánem – Bitva u Jílového – Rozpuštění Augereauova sboru – Znovu v ležení	
Kapitola třicátá čtvrtá	183
Příhoda z bitvy u Jílového – Moje klisna Lisetta – Dostihnu 14. řadový pluk a podstoupím největší nebezpečí v životě – Zázrakem unikám smrti – Vracím se do Varšavy a Paříže	
Kapitola třicátá pátá	191
Poslán k Císaři – Připojuji se k maršálu Lannesovi – Neprátelství propuká 11. června – Armády se setkávají na Alle u Friedlandu	
Kapitola třicátá šestá	195
Bitva u Friedlandu – Nebezpečí, jemuž jsem vystaven – Setkání a mír v Tylži	
Kapitola třicátá sedmá	201
Poslání do Drážďan – Nechtěný kontraband – Incident v Mohuči – Pobyť v Paříži a v la Houssaye	
Kapitola třicátá osmá	205
Poměry v Portugalsku – Junotův pochod na Lisabon – Španělská královská rodina – Všemocný Godoy – Napoleonovy intriky	
Kapitola třicátá devátá	210
Rok 1808 – Stávám se Muratovým pobočником – Další Napoleonovy intriky – Povstání v Aranjuez – Abdikace Karla IV. – Zachraňuji Godoye před masakrem – Vstup Ferdinanda VII. do Madridu a jeho odjezd do Bayonne	
Kapitola čtyřicátá	217
Ferdinand v Napoleonově moci – Karel IV. a Godoy v Bayonne – Povstání a bitva v ulicích Madridu	

Kapitola čtyřicátá první	222
Poslání do Bayonne k Císaři – Abdikace Karla IV. – Josef jmenován králem – Povstání ve Španělsku	
Kapitola čtyřicátá druhá	227
Kapitulace u Bailénu a její následky – Naše vojska se stahují za Ebro – Vyklizení Portugalska – Jsem vyznamenán a přidělen ke štábu maršála Lannese	
Kapitola čtyřicátá třetí	235
Pochod k Ebru – Bitva u Burgosu – Maršál Lannes střídá Monceye ve velení armádě na Ebru – Bitva u Tudely	
Kapitola čtyřicátá čtvrtá	238
Nebezpečná cesta přes hory z Tudely do Arandy – Strět na cestě – Jsem napaden a těžce zraněn u Agredy – Návrat do Tudely	
Kapitola čtyřicátá pátá	246
Přidáváme se k Napoleonovi – Somosierra – Pochod na Portugalsko – Přejít Guadarramy – Porážka u Benavente – Pochod na Astorgu	
Kapitola čtyřicátá šestá	251
Rok 1809 – Bitva u la Coruni – Napoleon opouští armádu – Lannes poslán k Zaragoze – Obležení a dobytí města – Jsem těžce raněn	
Kapitola čtyřicátá sedmá	259
Provázím Lannese do Lectoure, Bordeaux a Paříže a dělám kurýra – Historika – Odjezd do Augšpurku – Mouton u Landshutu	
Kapitola čtyřicátá osmá	262
Spěšný nákup koní – Epizoda z bitvy u Eckmühlu – Boj jezdeckta před Řeznem – Porážka nepřítele	
Kapitola čtyřicátá devátá	267
Císař zraněn před Řeznem – S Labédoyèrem jdeme první do útoku a vnikáme do města	
Kapitola padesátá	273
Jedna Francouzka nás vede k mostu přes Dunaj – Chybná líčení obležení Řezna – Masséna u Ebersbergu – Napoleonova nejistota – Příchod do Melku	
Kapitola padesátá první	278
Císař mi navrhuje nebezpečnou výpravu – Přijímám a obětuji se pro armádu – Pozoruhodné výsledky mé výpravy	
Kapitola padesátá druhá	285
Vstup do Sankt-Pöltenu – Získání Prátru – Útok a kapitulace Vídně – Dílčí povstání v Německu	
Kapitola padesátá třetí	290
Obsazení ostrova Schwarze-Laken – Stavba mostů na ostrov Lobau – Začíná bitva mezi Esslingen a Aspern	
Kapitola padesátá čtvrtá	295
Rivalita mezi Lannessem a Bessièresem – Prudká nenávisť obou maršálů – Císař obnovuje ofenzívu na nepřátelský střed	

Kapitola padesátá pátá	300
Stržení mostů přes Dunaj – Udržíme naše postavení – Maršál Lannes raněn – Opevňujeme se na ostrově Lobau	
Kapitola padesátá šestá	306
Poznámky k bitvě u Esslingen – Lannes mi umírá v náruči – Pobyt ve Vídni	
Kapitola padesátá sedmá	311
Životopis maršála Lannese – Císař mě jmenuje velitelem eskadrony a rytířem císařství – Vstupuji do Massénova štábu	
Kapitola padesátá osmá	316
Massénův štáb – Pan de Sainte-Croix – Jeho zasloužená přízeň u Císaře	
Kapitola padesátá devátá	321
Přípravy pro nový přechod přes Dunaj – Zatčení špióna – Bitva u Wagramu – Dobytí Enzersdorfu – Boje u Russbachu	
Kapitola šedesátá	327
Druhý den – Úvahy o boji a porážce arcivévody Karla – Různé úvahy o bitvě u Wagramu	
Kapitola šedesátá první	332
Generál Lasalle – Incidenty v bitvě u Wagramu a různé úvahy – Bernadotte v nemilosti	

II. DÍL

WAGRAM – BEREZINA – LIPSKO – WATERLOO

Kapitola první	341
Co se mi přihodilo v bitvě u Wagramu – Roztržka s Massénou – Dobytí Hollabrunnu a vstup do Guntersdorfu	
Kapitola druhá	347
Boj u Znojma – Guitonovi kyrysníci – Jsem zraněn, když od sebe odtrhávám bojující – Nová roztržka s Massénou – Návrat do Paříže	
Kapitola třetí	355
Rok 1810 – Nepříjemnost na maškarním plese – Založení řádu Tří roun – Císařův sňatek s Marií Louisou Rakouskou	
Kapitola čtvrtá	362
Portugalské tažení – Odjezd – Z Irunu do Valladolidu – Masséna a Junot – Nepříjemná tušení o tomto tažení	
Kapitola pátá	368
Massénův štáb – Sainte-Croix jmenován generálem, místo něj vliv získává Pelet – Casabianca	
Kapitola šestá	374
Útok a dobytí Ciudad-Rodrigo – Válečné příhody – Vážně onemocním – Různé události. – Dobytí Almeidy	

Kapitola sedmá	380
Soultovo tažení v Portugalsku – Dobytí Chaves a Bragy – Obležení a dobytí Oporta – Soultovi nabízejí portugalský trůn	
Kapitola osmá	386
Překvapení v Oportu – Soultoův ústup horami – Neochota maršála Victora – Franceschiho smrt	
Kapitola devátá	390
Sitace našich vojsk ve Španělsku – Portugalská armáda – Ohrožen je náš dělostřelecký park – Setkání ve Viseu – Příčiny neúspěchu tažení – Armáda před Alcobou	
Kapitola desátá	397
Porážka u Busaca – Epizoda – Obcházíme pozice a dostáváme se na cestu do Coimbru	
Kapitola jedenáctá	402
Portugalci spěšně vyklízí Coimbru – Pochod na Lisabon – Povraždění našich zajatců v Coimbře – Linie Cintry a Torres-Vedras – Neshody mezi Massénou a jeho vojevodci – Ústup na Santarem	
Kapitola dvanáctá	408
Angličtí jezdci – Usazujeme se v Santaremu – Organizované kořistnictví – Maršál Kotlík – Smutná situace a znechucení armády – Přicházejí posily hraběte d'Erlon	
Kapitola třináctá	414
Rok 1811 – Dobrodružství anglického vyzvědače – Neochota velitelů sborů – Ústup – Různé příběhy a boje	
Kapitola čtrnáctá	419
Jsem zraněn u Miranda de Corvo – Události kolem Foz de Arunce – Massénovy nové plány – Neyův odpor a sesazení	
Kapitola patnáctá	424
Definitivní ústup – Zmatené rozkazy – Ofenzivní návrat k Almeidě – Bessièresova neochota	
Kapitola šestnáctá	429
Bitva u Fuentes d'Oñoro – Osudová nedbalost – Skvělý Massénův manévr – Neúspěch Bessièresovou vinou	
Kapitola sedmnáctá	434
Oddanost tří vojáků – Zničení Almeidy a únik posádky – Armáda táboří u Ciudad-Rodrigo – Marmont vystřídá Massénu – Massénovy chyby	
Kapitola osmnáctá	438
Hlavní příčiny našich porážek na poloostrově – Neshody maršálů – Josefova slabost – Dezerce spojenců – Přesnost anglické palby – Posouzení statečnosti Španělů a Portugalců – Návrat do Francie	
Kapitola devatenáctá	443
Můj sňatek – Rozloučení s Massénou	

Kapitola dvacátá	446
Massénův životopis – Dobrodružná povaha a Italské tažení – Curych – Janov – Rok 1805 – Obchody s licencemi – Jeho poslední tažení – Jeho konec	
Kapitola dvacátá první	455
Rok 1812 – Císař mě přiděluje plukovníkovi 23. pluku jízdních myslivců – Ve Stralsundu se připojují k pluku – Skvělý stav jednotky – Intriky hraběte Černyševa	
Kapitola dvacátá druhá	460
Válka se stává nevyhnutelnou – Varování, která Napoleon dostal – Císařský dvůr v Drážďanech – Složení armády a různých sborů	
Kapitola dvacátá třetí	464
Císařova přehlídka – Armáda na Němenu – Slovo k tažení roku 1812 – Snaha Angličanů nás izolovat – Bernadottovo chování – Stav Polska	
Kapitola dvacátá čtvrtá	468
Přechod Němenu – Vstupujeme do Vilna – Dostávám se na dotek nepřítele – 23. myslivecký pluk ve Vilkomiru – Potíže v Litvě – Pochod vpřed	
Kapitola dvacátá pátá	473
Rozdělení ruské armády – Bagration unikne Jerômovi – Pochod ke Dvině – Marný útok na Dvinsk – Na Dvině rozbijí dva Wittgensteinovy pluky – Oddělujeme se od Velké armády – Složení 2. sboru	
Kapitola dvacátá šestá	480
Události u Jakubova a Kljastic – Jsem raněn	
Kapitola dvacátá sedmá	484
Přechod sebežských bažin – Ústup – Skvělá bitka u sivočinského brodu – Kulněvova smrt – Ofenzivní návrat – Poslední sbohem	
Kapitola dvacátá osmá	490
Další Oudinotův ústup – Pochody a ústupy – 23. myslivecký pluk zasypán pocetami – Ústup na Polock – Generál Saint-Cyr – Zraněný Oudinot předává velení Saint-Cyrovi	
Kapitola dvacátá devátá	496
Nové Saint-Cyrovy rozkazy – Útok a překvapení nepřítele – Různé příhody – Střet jezdeckta – Zabydlujeme se v Polocku – Saint-Cyr jmenován maršálem	
Kapitola třicátá	502
Pochod Velké armády – Dobytí Smolenska – Ney ve valutinské soutěsce – Bitva u Moskvy – Různé epizody	
Kapitola třicátá první	507
Špatné zprávy ze Španělska – Rostopčin – Požár Moskvy – Probuzení ruské armád. – Kutuzovova lest	
Kapitola třicátá druhá	510
Je rozhodnuto o ústupu – Přepad Sébastianiho sboru – Boje u Malojaroslavce – Návrat k Možajsku a Moskvě – Baraguey d’Hilliers skládá zbraně – Jsem jmenován plukovníkem – Heroický ústup maršála Neye	

Kapitola třicátá třetí	516
Postavení 2. sboru – Demoralizace Bavorů – Jsem poslán k hraběti Lubenskému	
Kapitola třicátá čtvrtá	521
Přechod Rakušanů – Obrana Polocka – Uprchne náš zajatec Wittgenstein – Nové boje – Evakuace města – Opouštějí nás Bavoři – Spojení s Victorovým sborem – Bažiny u Gorodě	
Kapitola třicátá pátá	526
Vrací se k nám Oudinot a odděluje se od Victora – Těžká situace vojska – Vyklizení a znovudobytí Borisova – Požár mostu přes Berezinu – V Borisově se zmocníme obrovské kořisti	
Kapitola třicátá šestá	531
Corbineauova brigáda se spojuje se 2. sborem – Předstíraný manévr u Borisova a přechod přes Berezinu	
Kapitola třicátá sedmá	536
Ztráta Partouneauxovy divize – Boj v Zavniském u Brilova – Pan de Noailles – Přechod mostů a berezinská katastrofa – 2. sbor hájí ústup – Jsem zraněn v Pleščenice	
Kapitola třicátá osmá	542
Krutý mráz – Ozbrojené lupičství – Příchod do Vilna – Ponarská soutěska – Ústup na saních – Příjezd do Kovna – Přechod Visly	
Kapitola třicátá devátá	548
Příčiny naší porážky – Nedostatek tlumočnicků – Slepá důvěra ve věrnost spojenců – Poznámky k požáru Moskvy – Počet našich ztrát – Svědectví o císařově chvále 23. mysliveckého pluku	
Kapitola čtyřicátá	552
Rok 1813 – Všeobecně špatná situace – Neschopnost vojenské správy – Poznámky k udržení pevností – Postavení Francie – Nucené a nezákonné odvody – Přijíždím na základnu v Monsu	
Kapitola čtyřicátá první	558
Na Labi propuká nepřátelství – Bitvy u Lützenu a Budyšína – Příměří – Připojují se k svému pluku – Stav vojska – Všeobecná únava – Napoleon měl ustoupit – Síla armád proti nám	
Kapitola čtyřicátá druhá	563
Výhrady k výběru sborových velitelů – Přerušení příměří – Jominiho zrada – Boje ve Slezsku u Bobry – Různé epizody – Bolestný neúspěch	
Kapitola čtyřicátá třetí	568
Bitva šestadvacátého a sedmadvacátého u Drážďan – Vandamme u Chlumce – Hrdé chování zajatého Vandamma	
Kapitola čtyřicátá čtvrtá	574
Oudinotova porážka u Gross-Beeren a Macdonaldova porážka u Katzbachu – Planina Jauer – Znovu přecházíme přes Katzbach	

Kapitola čtyřicátá pátá	580
Soustředění u Drážďan – Epizody – Baškirové – Napoleon v pilnickém ležení – Zahrne mě přízní	
Kapitola čtyřicátá šestá	587
Napoleon, hluchý k radám württemberského krále, se rozhodne podstoupit u Lipska bitvu – Boje u Wachau – Topografie Lipska – Postavení našich sil – Nezdařený přepad spojeneckých panovníků u Kolmbergu – Výhledy dne 16. října	
Kapitola čtyřicátá sedmá	593
Marný pokus o příměří – Bitva 18. října – Bernadotte bojuje proti nám – Přeběhnutí Sasů – Lojalita württemberského krále – Nerozhodný výsledek bojů	
Kapitola čtyřicátá osmá	598
Kritická situace – Nedostatek předvídavosti v přípravě ústupu – Rozloučení se saským králem – Přehnaná Napoleonova velkomyslnost – Spojenci vnikají do Lipska – Předčasné stržení mostu přes Elsteru – Jaký byl osud mého pluku	
Kapitola čtyřicátá devátá	606
Sbíráám na Elsteře trosky našeho vojska – Zmasakrujeme pět stovek nepřátelských banditů – Ústup k Saale – Erfurt – Murat armádu opouští – Rakušané a Bavoři u Hanau – Zmocním se na Kinzigu soutěsky Gelnhausen – Armáda před Hanau	
Kapitola padesátá	612
Epizoda – Bitva u Hanau – Ústup na Rýn – Poslední nepřátelský nápor – Azolan. – Černyševův útěk – Doplnování jednotek	
Kapitola padesátá první	618
Poslední události roku 1813 – Vydání pevností – Ohavné porušení kapitulace Drážďan – Porážka ve Španělsku – Sřet u Vitoria – Josef ustupuje k hranicím – Soultův ústup na Bayonne – Suchet v Katalánsku – Situace v Tyrolsku a Itálii	
Kapitola padesátá druhá	623
Rok 1813 – Jsem jmenován velitelem departementu Jemmapes – Obtížná situace – Přípravy k povstání – Vyhlazení kozáckého oddílu u Monsu – Stažení našich jednotek k Paříži – Moje základna se přemísťuje do Nogent-le-Roi	
Kapitola padesátá třetí	629
Nádherné Napoleonovo tažení – Odpor se stává nemožným – Nedostatečná opatření k obraně Paříže – Příchod spojenců – Pozdní císařův návrat k hlavnímu městu – Paříž by se měla udržet – Intriky sprádané proti Napoleonovi	
Dopisy	634
napsané plukovníkem de Marbot v roce 1815	
Přílohy	638
Služební záznamy, tažení, zranění a vyznamenání barona de Marbot	
Poznámky	640

„...Zavazuji plukovníka Marbota,
aby pokračoval v psaní na obranu
slávy francouzských zbraní a ze lži
usvědčil pomlouvače i odpadlíky.“

(NAPOLEONOVA ZÁVĚŤ)

Své ženě a dvěma synům

Má drahá ženo, mé drahé děti, ač ještě velmi mlád, účastnil jsem se velké a strašlivé revoluce z roku 1789. Žil jsem za Konventu a direktoria. Viděl jsem císařství. Účastnil jsem se jeho gigantických válek a téměř mě zničil jeho pád. Často jsem byl blízko císaři Napoleonovi. Sloužil jsem ve štábech pěti z jeho nejproslulejších maršálů: Bernadotta, Augereaua, Murata, Lannese a Massény. Znal jsem všechny významné osobnosti oné doby. Podstoupil jsem vyhnanství v roce 1815. Měl jsem čest velmi často vídat krále Ludvíka Filipa v dobách, kdy byl jen vévodou Orléanským, a po roce 1830 jsem byl dvanáct let pobočníkem jeho vznešeného syna, královského prince, nového vévody d'Orléans. Když pak smutná událost vyrvala tohoto knížete lásce Francouzů, byl jsem připoután k osobě jeho vznešeného syna, hraběte Pařížského.

Stal jsem se tedy svědkem řady událostí, mnohé jsem viděl, mnohé zapamatoval, a protože si už dlouho přeje, abych napsal své paměti a znovu přehlédl příběh života svého i památné děje, jimž jsem byl přítomen, ustupuji vašemu naléhání.

Protože si spíše přeje znát podrobněji to, co se mi přihodilo, než popisovat zdoluhavě historické události zaznamenané již v řadě prací, budu o nich hovořit jen povšechně, abych vytyčil rozličné časové epochy, v nichž jsem žil, a vliv událostí na můj osud. Obširnější budu, půjde-li o osoby. Bez stranickosti poopravím soudy o těch, které jsem osobně poznal. Pokud jde o styl, budu psát bez nabubřelosti, jak se na pouhé rodinné vyprávění sluší.

Zaznamenám, vedle skutků nejvyšší politické závažnosti, také šprýmy, zvláštnosti až dětinské, a pokud půjde o moji osobu, zajdu až k podrobnostem, které se mohou zdát zbytečnými.

Skoro všichni lidé si stěžují na svůj osud. Prozřetelnost ke mně byla laskavější, a přestože můj život nebyl bez strážní, celkově štěstí převážilo nad trampotami a klidně bych svou životní dráhu začal beze změny znovu. Zmínil jsem se už, že jsem se narodil jako dítě Štěstěny? Ve válce stejně jako v politice jsem proplul bouřemi, které pohltily většinu mých současníků, a nyní jsem v oddaném a drahém kruhu rodinném. Skládám tedy Prozřetelnosti dík za sudbu, kterou mi přidělila.

Březen 1844

I.

Janov - Slavkov - Madrid
Jena - Esslingen

Kapitola první

Narodil jsem se 18. srpna 1782 na otcově panství v zámku Larivière na březích Dordogne, v nádherném a přívětivém údolí Beaulieu na rozhraní Limousinska a Quercy, dnes departementu Corrèze. Můj otec byl jediným synem. Tak tomu bylo i u jeho otce a děda, a proto se nashromáždil v jeho rukách majetek na provinční poměry nemalý. Rodina Marbotů měla šlechtický původ, ačkoliv už dlouho před své jméno nepřipojovala žádný titul. Jak se tehdy říkávalo, žila vznešeně, tedy ze svých vlastních příjmů, aniž by bažila po nějakých úřadech či podnikání. Spřízněna byla s mnohými šlechtickými rody kraje a přátelila se s d’Humièresy, d’Estressy, Cosnacy, rodinou La Majorie a dalšími.

Zmínuji se o tom, protože přátelství, spojující naši rodinu se vznešenými rody, do nichž patřilo i několik maršálů Francie, dokládá velkou vážnost, jíž se Marbotové v kraji těšili za časů, kdy šlechta byla pyšná a mocná.

Můj otec se narodil roku 1753.¹ Dostalo se mu skvělé výchovy a byl velmi vzdělaný. Miloval studia, písemnictví a umění. Jeho poněkud prudkou povahu tišila zdvořilá atmosféra prostředí, v němž se pohyboval. Měl koneckonců dobré srdce a pokaždé, když první hnutí mysli přešlo, snažil se napravit hrubost, jíž se dopustil. Otec byl nádherný člověk vysoké a robustní postavy.² Měl snědý, pravidelný a krásný, zmužilý a přísný obličej.

Můj děd odověl v době, kdy jeho syn ještě studoval, domácnost mu vedla jedna sestřenice, starší ze slečen Oudinetových z Beaulieu. O mého děda, který téměř oslepl, když blízko něj udeřil blesk, a skoro nevycházel z domu, se starala velmi pečlivě. Můj otec měl tudíž ve věku, kdy vstupoval do života, na jedné straně bezmocného starce³ a na straně druhé tetu, chápající všechny jeho tužby, a mohl celým rodným jménem nakládat podle své chuti. Nezneužil toho, a protože jej to táhlo zvláště pod vlivem okolních mladých šlechticů k vojenskému stavu, přijal návrh

plukovníka markýze d'Estresse, souseda a přítele rodiny, a vstoupil do osobní gardy krále Ludvíka XV.

Při vstupu do gardy dostal můj otec patent podporučíka. Po několika letech se stal poručíkem gardy. Pod patronací markýze d'Estresse jej přijímali v řadě rodin, zvláště u generála hraběte Schomberga, generálního inspektora jezdeckta, a ten v ocenění zásluh mého otce jmenoval kapitánem svého dragounského pluku (1781) a vybral si jej jako pobočníka (1782).⁴

V té době můj děd zemřel. Otec byl dosud svobodný a jeho majetek i postavení (kapitán tehdy na venkově představoval dost významnou osobu) zaručovaly, že se může ucházet o ženu, aniž mu hrozilo odmítnutí.

Mlí cesty od otcova zámku Larivière žila na zámku Laval de Cère chudá šlechtická rodina de Certainů. Hlava rodiny trpěla dnou a vše za ni řídila paní de Certain, dáma velmi úctyhodná. Pocházela z urozené rodiny de Verdal, která, jak víte, řadí mezi příbuzné svých předků svatého Rocha, protože se jeden Verdal prý se sestrou svatého Rocha v Montpellieru oženil. Nevím, co je na onom tvrzení pravdy, ale je jisté, že před revolucí roku 1789 stávala u brány starého zámku v Gruniacu (který dosud rodina de Verdal vlastní) kamenná lavice, velice místními obyvateli uctívaná, neboť podle tradice na této lavici svatý Roch s potěšením sedával, když svou sestru navštěvoval. Každopádně je z ní pěkný výhled do krajiny, na rozdíl od hradu, který se spíš podobá ponuré pevnosti.

Pan a paní de Certain měli tři syny a jedinou dceru; podle tehdejších zvyků připojovali k rodovému jménu jméno nějakého panství. Nejstarší syn tak přijal jméno de Canrobert, které nosil ještě jeho syn, náš bratranec, jenž je později tak proslavil.⁵ Prvorozenec byl rytířem řádu svatého Ludvíka a kapitánem pěšího pluku de Penthièvre; druhorozený se jmenoval de l'Isle a byl poručíkem stejného pluku; třetí syn s predikátem de La Coste sloužil podobně jako můj otec v osobní gardě; dcera se jmenovala slečna du Puy a byla to moje matka.

Otec se stýkal zvláště s panem Certain de la Coste. Jak jinak, nejenže spolu po tři měsíce sloužili v paláci Versailles, ba i dvakrát do roka společně cestovali.

Dostavníků jezdilo tehdy málo, byly špinavé, nepohodlné a urazily za dne jen krátkou vzdálenost: ostatně tenkrát se slušelo, aby jejich služeb využívali jen staří a churaví; mladí šlechtici cestovali koňmo. V osobních gardách se tedy vžilo to, co dnes vypadá velmi zvláště. Ježto tito pánové konali službu jen tři měsíce v roce, byl celý sbor rozdělen na čtyři téměř stejné části; a ti, kteří bydleli v Bretani, Auvergne, Limousinsku a dalších končinách, v nichž se chovají malí koníci, jich jistý počet koupili za obnos nepřesahující sto franků včetně sedla a uzdy. V určený den se všichni příslušníci gard, nastupující do služby, sešli na koních v dohodnutém místě a veselá karavana se vydala do Versailles. Denně projeli dvanáct až patnáct hodin s jistotou, že každý večer najdou za nevelký obnos slušný nocleh a večeři v hostincích, kde byli ve stanovené dny očekáváni. Cesta ubíhala se zpěvem a kamarádkými řečmi vesele. Čelili nepohodě, horku i nepříjemnostem a smáli se povedeným příběhům, v jejichž vyprávění se střídali. Karavana se po cestě rozrůstala tak, jak přibírali další gardisty z provincií, jimiž projížděli. Nakonec různé skupin-

ky ze všech koutů Francie dorazily do Versailles v den, kdy jejich dovolená vypršela a kdy jiní měli místo nich dovolenou nastoupit. Ti koupili od příchozích koníky po sto francích za kus, vytvořili nové karavany a vyrazili k otcovským domovům; po příjezdu vypustili nedochůdčata na pastviny a tady je volně nechali popásat devět měsíců až do chvíle, kdy je zase vzali do Versailles a postoupili je dalším kamarádům, takže ta zvířata časem prošla nejružnější kraje Francie.

Otec byl tehdy důvěrně spjat s panem Certain de la Coste, který byl ze stejného kraje a sloužil jako on v rotě de Noailles. Doma se často navštěvovali: brzy se tak otec stal i přítelem jeho bratrů. Slečna du Puy byla pěkná a měla ducha. Mohla přinést jen malé věno a otcí se nabízely bohatší nevěsty. Přesto jí dal přednost a v roce 1776 se s ní oženil.

Byly jsme čtyři děti: prvorozený Adolphe je dnes polním maršálem. Já byl druhý, Theodor třetí a Félix nejmladší. Mezi každým z nás byl asi dva roky rozdíl.

Kypěl jsem zdravím a prodělal jsem jen jedno onemocnění neštovicemi, málem bych byl ale zahynul následkem nehody, o níž budu vyprávět.

Byly mně teprve tři roky, ale vzpomínka v paměti zůstala. Otec mi říkal koťátko, kvůli mému trochu zdviženému nosíku a kulaté postavě. To stačilo, aby malé děcko chtělo kočku napodobovat; miloval jsem lézt po čtyřech a mňoukat, a tak jsem se naučil každodenně chodit do prvního patra do knihovny, kde otec trávil nejpárnější část dne. Jakmile zaslechl mňoukání svého koťátka, přicházel otevřít dveře a pak mi dal svazek Buffonových spisů, v němž si já prohlížel rytiny a on dál četl. Tyto chvíle jsem nesmírně miloval; jednoho dne ale nebyla má návštěva přijata tak jako obvykle. Otec, který byl zřejmě zabraný do vážných věcí, koťátku neotevřel. Zbytečně jsem mňoukal hlasitěji a napodoboval, jak jsem nejlépe dovedl, nejsladší tóny, dveře zůstávaly zavřené. Dole u podlahy jsem zahlédl otvor, který mají dveře na všech jižanských sídlech, aby se kočky volně dostaly do všech pokojů. Onu cestu jsem vzal jako samozřejmost a lehce do ní vklouzl. Nejdřív prošla hlava, tělo však za ní nemohlo. Chtěl jsem couvnout, ale hlava byla v pasti a já nemohl tam ani zpět. Dusil jsem se. Tak jsem se ale do kočičí role vžil, že místo abych promluvil a upozornil na sebe otce, jen jsem ze všech sil mňoukal, už ne sladce, ale jako podrážděná kočka, kočka škrčená, a dařilo se mi to asi dost přesvědčivě, protože se otec bouřlivě rozesmál. Jenže mňoukání sláblo, obličej modral a já omdlel. Zkuste si představit otcovo zděšení, když konečně pochopil pravdu. Stěží nadzvedl dveře z pantů, mne vyprostil a omdlelého odnesl do náruče matce, která se domnívala, že jsem mrtev, a dostala strašný záchvat. Když jsem přišel k sobě, stál vedle mne ranhojič a pouštěl mi žilou. Pohled na krev a úzkost celého domu, seskupeného kolem matky a mne, tak zaujal mladou představivost, že se mi příhoda pevně vryla do paměti.

Kapitola druhá

Už za mého poklidného dětství se schylovalo k velice závažným událostem. Zvedala se a vzápětí propukla bouře revoluce: psal se rok 1789.

Shromáždění Generálních stavů všechny rozvášnilo, vytrhlo náš kraj z klidu a zaneslo nesváry téměř do všech rodin, dokonce i do naší, neboť otec už dávno kritizoval nepravosti Francii sužující a přihlásil se k navrhovaným idejím pokroku, aniž tušil ukrutnosti, které tato změna přinese, zatímco jeho tři švagři a přátelé byli proti všem změnám. Z toho pramenily prudké hádky, kterým já nerozuměl a z nichž jsem byl zarmoucen, protože jsem vídal matku plakat, když se snažila klidnit rozčilení svých bratří a svého manžela. Nevěda proč, přidal jsem se na stranu umírněných přátel lidu, kteří si zvolili otce do čela, neboť byl i bezesporu nejschopnějším člověkem v celém kraji.

Ústavodárné shromáždění zrovna zrušilo feudální dávky. Otcí jako šlechtici patřily ty, které si jeho otec zakoupil. Jako první respektoval zákon. Poplatníci vyčkávali, jak se otec rozhodne, a když se pak doslechli, že se renty vzdal, odmítali už platit.

O něco později se Francie rozdělila na departementy, otec byl jmenován správcem Corrèze a zanedlouho se stal členem Zákonodárného shromáždění. Tři matčini bratři a téměř veškerá šlechta našeho kraje rychle emigrovala. Válka se zdála být za dveřmi. Tehdy, aby přiměla všechny občany vzít zbraň či možná aby zjistila, v jaké míře se může spoléhat na odhodlání obyvatelstva, vyhlásila vláda jednoho dne, že se blíží emigranty vedení lotři, aby zničili novou ústavu. Ve všech kostelech zvonili na poplach. Každý se co nejlépe ozbrojil, ustavovala se Národní garda; země se vypravovala do války a všichni očekávali příchod lumpů, o nichž se v každé vsi tvrdilo, že už jsou za sousedními humny. Nikdo se neobjevil. Očekávaný výsledek se ale dostavil: Francie stála ve zbrani a dokázala, že se dovede bránit.

Pobývali jsme s matkou sami na venkově. Onen poplach, nazvaný dnem strachu, mě překvapil a jistě by mě i polekal, kdybych neměl na očích matčín klid. Byl jsem vždy přesvědčen, že otec, znaje její mlčenlivost, ji na tyto události připravil.

Vše zpočátku probíhalo bez výtržností, vesničané si v našich končinách uchovali úctu ke staré šlechtě. Demagogové z měst ale všechno brzy rozvrátili a venkované vytáhli, pod záminkou, že hledají ukryté emigranty, na šlechtické přibytky. Ve skutečnosti brali peníze a listiny, které pálili na velkých slavnostních ohních. Viděli jsme z naší terasy táhnout s pochodněmi všechny ty zuřivce k zámku d'Estresse, z něž všichni mužští obyvatelé odešli za hranice a v němž zůstaly jen dámy. Matku to hluboce rozrušilo, jednalo se o její nejlepší přítelkyně, a i já ve svém mládí takové počínání hodnotil jako lupičství. Matčina úzkost vzrostla, když dorazila její stará matka, právě vyhnaná ze zámku, který byl prohlášen za vlastnictví národa, neboť její tři synové emigrovali...! Dům otcův byl do té doby ušetřen, neboť otce znali jako vlastence, který to znovu dokázal po vypršení mandátu v Zákonodárném shromáždění vstupem do Pyrenejské armády jako kapitán horských myslivců. Jenže revoluční bouře zachvacovala vše, a tak byl konfiskován a za majetek lidu prohlášen i dům v Saint-Céré, ježž otec koupil před deseti lety, neboť kupní smlouvu sepsali jen mezi sebou a prodávající emigroval dříve, než ji notář ověřil. Matce povolili jen několik dní na odvoz oblečení, pak dům prodali v dražbě, kde jej koupil předseda okrsku, co ono zabavení vyvolal...! Nakonec se vesničané, podněcovaní několika předáky z Beaulieu, houfně objevili před otcovým zámekem, kde s veškerou ohleduplností i s trochou zdvořilosti matce oznámili, že nemohou činit jinak, že je nutno spálit listiny o feudálních dávkách nám náležejících a že je třeba zjistit, zda se na zámku neskryávají její bratři, co odešli do emigrace. Matka je přijala srdnatě, vydala listiny a podotkla, že její bratři jsou lidé uvážliví; těžko lze předpokládat, že by emigrovali a pak se vrátili ukrytí v jejím zámku. Odůvodněnost této úvahy připustili, jedli a pili, spálili právní doklady uprostřed nádvoří a odešli, aniž způsobili škody, s výkřiky: Ať žije národ a občan Marbot! a matku požádali, ať otci napíše, že jej velmi milují a že jeho rodina je mezi nimi v bezpečí.

Navzdory takovému ujištění matka věděla, že jí jako sestře utečenců hrozí větší nesnáze, v nichž by asi moc nepomohlo, že je ženou obránce vlasti, a rozhodla se na čas odejet. Jak mi později řekla, činila tak v domnění, že revoluční bouře budou trvat jen pár měsíců. Ostatně, totéž si myslela řada lidí.

Moje babička měla sedm bratrů, podle verdalské rodinné tradice byli vojáky a rytíři svatého Ludvíka. Jeden z nich býval majorem pěšího pluku de Penthièvre a po odchodu z vojska se oženil s bohatou vdovou po parlamentním radovi z Rennes. Matka se rozhodla odstěhovat tam, chystala se k odjezdu i se mnou, když mi na těle náhle vyrazily bolestivé vředy. S osmiletým dítětem se v takovém stavu cestovat nedalo a matka tedy stála před velkými nesházemi, protože nemoc neustupovala... Slečna Mongalviová, vážená a jí velmi oddaná dáma, na kterou stále rád vzpomínám, matce nakonec pomohla. Slečna Mongalviová opatrovala v Turenne několik chovaneček a moje matka k nim také dříve náležela. Navrhla, že se o mne po dobu matčiny nepřítomnosti postará. Matka napsala otci a s jeho svolením jsem odejel

a ubytoval se v dívčím pensionátu. Nuže, mládenec s mladými dívkami, řeknete? Ovšemže ano...! Nesmíte zapomínat, že jsem byl chlapec velmi jemný, tichý, poslušný a teprve osmiletý.

Chovankami ústavu už od dob, kdy k nim patřila i moje matka, byla mladá, šestnáctiletá až dvacetiletá stvoření, nejmladším bylo nejméně čtrnáct, všechna dost rozumná, abych mezi nimi mohl pobývat.

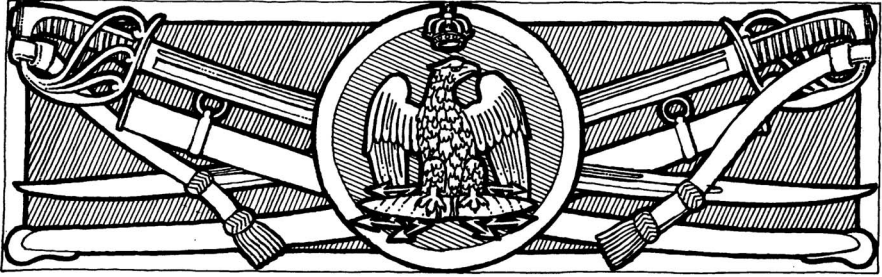
Celé to malé ženské stádečko se po mém příjezdu seběhlo a přijalo mne s takovou radostí a tolika něžnostmi, že jsem si od první chvíle k oné cestě blahopřál. Domníval jsem se, že můj pobyt bude jen krátký, a vskrytu litoval, že s těmi hodnými slečinkami, které mi dělaly pomýšlení a přetahovaly se navzájem, aby mne mohly vodit za ruku, strávím jen málo času.

Matka zatím odcestovala ke strýci. Události se valily. Teror zaplavoval Francii krví. Ve Vendée a Bretani propukla občanská válka. Bylo nemyslitelné někam cestovat a matka, která chtěla v Rennes strávit dva nebo tři měsíce, tam zůstala několik let. Otec stále bojoval v Pyrenejích, ve Španělsku a schopnosti spolu s odvahou z něj učinily divizního generála. Já, který vstoupil do pensionátu na pár měsíců, v něm zůstal skoro tři roky a byly to roky štěstí kaleného jen vzpomínkou na rodiče, avšak dobré slečny Mongalviovy i jejich schovanky se chovaly o to laskavěji a zaháněly všechny moje chmury.

Později, když jsem po letech četl příběhy papouška Vert-Verta žijícího mezi salesiánkami v Nevers, řekl jsem si: „Takhle jsem se měl v pensionátu v Turenne!“ Rozmazlovaly mě stejně jako jeho. Měl jsem vše, co jsem si přál, nic jim pro mne nebylo dost dobré a krásné. Kypěl jsem zdravím. Byl jsem krev a mléko; stejně tak i ty, které mě objímaly!

Při radovánkách pod širým nebem, v nádherné zahradě, na loukách, vinicích, v křovinách, mě dívky zdobily květy, pak mě posadily a se zpěvem nosily na malých nosítkách posetých růžemi. Jindy se se mnou přetahovaly a nechávaly mě vždy vyhrát. Četly mi příběhy a zpívaly písně; předháněly se, která pro mne co udělá.

Vzpomínám si, jak slečna Mongalviová po zprávě o popravě Ludvíka XVI. nechala celý pensionát pokleknout a modlit se za klid duše ubohého krále. Kdyby se to vyneslo ven, znamenalo by to pro ni velké nesnáze, ale všechny chovanky už měly dost rozumu a já chápal, že se o tom nemá mluvit: nikdo zvenčí se nic nedozvěděl.

Kapitola třetí

V onom příjemném azylu jsem zůstal až do listopadu 1793. Když mi táhlo na třináctý rok, dostal otec velení tábora, který se budoval u Toulouse. Využil pár volných dní, aby mne navštívil a urovnal věci, kterým se několik let nemohl věnovat. Vysedl v Turenne u jednoho přítele a spěchal do pensionátu. Měl na sobě generálskou uniformu s velikou šavlí, ostříhané nenapudrované vlasy a mohutné kníry, což jeho vzhled zcela změnilo od časů, kdy jsem ho vídal a kdy poklidně žil na zámku Larivière.

Už jsem se zmínil, že navzdory zmužilému a přísnému obličejí byl můj otec velice milý, zejména na děti, které měl velmi rád. Bouřlivě jsem ho uvítal a on mě zasypal něžnostmi. V Turenne strávil několik dní a těm dobrým paním Mongalviovým ze srdce děkoval za takřka mateřskou péči o mne, z otázek mně kladených však rychle poznal, že kromě slušné znalosti modliteb, litaní a nábožných písní se moje vzdělání omezuje jen na něco málo historie, geografie a pravopisu. Kromě toho se domníval, že ve dvanácti letech se již nesluší nechat mě v pensionátu mezi slečinkami, že musím dostat vzdělání soustavnější a obsáhlejší. Rozhodl se tedy vzít mě s sebou do Toulouse, kam už z Effiatu povolal i Adolpha, a oba nás dát do vojenské školy v Sorèze, jediného velkého zařízení toho druhu, které revoluční bouře nesmetla.

Objal jsem své mladé přítelkyně a rozloučil se. Vydali jsme se do Cressensacu, kde jsme se setkali s otcovým pobočníkem, kapitánem Gaultem. Zatímco vozu mazali kola, Spire, starý otcův sluha, který věděl, že pán chce cestovat dnem i nocí, sháněl jídlo a rovnal zavazadla. V té chvíli jsem spatřil něco zcela nového: dlouhá kolona složená z žandarmů, Národních gard a dobrovolníků vtáhla do Cressensacu s kapelou v čele. Nadchlo mě to, dosud jsem nic takového nespapřil: jen jsem nechtěl, proč ti vojáci obklopují něco kolem dvanácti povozů, v nichž byli usazeni staří pánové, dámy i děti, většinou se smutkem ve tváři. Ten obraz otce rozzuřil.

Odešel od okna, dlouhými kroky rázoval s pobočníkem, jemuž věřil; slyšel jsem, jak vykřikuje: „Ti mizerní členové Konventu zkazili revoluci, která se mohla tak povést! Tady odvlékají nevinné do vězení jen proto, že jsou šlechtici či příbuzní emigrantů! To je strašlivé!“

Pochopil jsem, co otec říkal, a začal stranu hrůzovlády, která pošpinila revoluci roku 1789, nenávidět.

Můžete snadno namítnout, proč můj otec dál sloužil vládě, kterou opovrhoval? Proč? Neboť měl za to, že vyhnat nepřítel z francouzského území je vždy čestnou záležitostí. Tím se vojáci nepodíleli na za teroru, který Konvent rozpoutal ve vnitrozemí.

Jednalo o šlechtické rodiny, které ráno sebrali z jejich zámků a vedli do vězení v Souilhacu. Byli to starci, ženy a děti, a já se ptal sám sebe, jaké nebezpečí ti ubožáci představují pro zemi, když jsem několik dětí zaslechl prosit o jídlo. Jedna dáma žádala národního gardistu, aby jí dovolil slézt a koupit jídlo; stroze ji odmítl, a když mu paní podávala peníze, obořil se na ni: „To si myslíte, že jsem jeden z vašich lokajů...?“ Hrubost mne znechutila a surovost se mě dotkla. Vzpomněl jsem si, že Spire uložil do kočárových kapes několik žemlí se zapečenými klobásami. Dvě jsem vzal, popošel k zajatým dětem a hodil jim je ve chvíli, kdy gardisti stáli zády. Matka i děti mi děkovaly tak výmluvnými gesty, že jsem se rozhodl podělit i zbylé vězně a postupně jsem odnesl všechny zásoby, které Spire sebral k ukojení našeho hladu na osmačtyřicet hodin další cesty do Toulouse.

Konečně jsme vyrazili, aniž měl Spire potuchy o rozdávání, které jsem právě skončil. Malí vězňové mi posílali hubičky, rodiče mne zdravili, sotva jsme však byli od zastávky sto metrů, otec, jenž od nechutného divadla pospíchal tak, že se ani v hostinci nechtěl najíst, pocítil hlad a požádal o jídlo. Spire ukázal na kapsy, do nichž potraviny dal. Otec a pan Gault prohledali celý vnitřek povozu a nic nenašli. Otec se na Spira rozhněval, a ten, z výšky svého kozlíku, přísahal při všech čertech, že povoz vybavil zásobami na dva dny. Byl jsem poněkud na rozpacích; kromě toho jsem nechtěl, aby byl ubohý Spire dál hubován, a tak jsem prozradil, co jsem provedl. Očekával jsem trochu pokárání za nedovolené jednání, otec mě však velice něžně objal a ještě po letech s pýchou mluvil o mém tehdejší chování. Proč vám to, mé děti, musím připomenout? Jsme šťastni při pomýšlení, že nás někdy pochválil někdo, koho jsme tak milovali a pak ztratili!

Z Cressensacu do Toulouse plnili cestu dobrovolníci, kteří zvesela a za zpěvu revolučních písní putovali k Pyrenejské armádě. Jejich pochodem jsem byl okouzlen a byl bych šťastný, kdybych tělesně netrpěl. Nikdy jsem tak dlouho vozem necestoval, a tak jsem měl během jízdy mořskou nemoc, což mého otce donutilo každou noc zastavovat, abych si odpočal. Přesto jsem do Toulouse dorazil velmi unaven; pohled na bratra, od něž jsem byl čtyři či pět let odloučen, mě však brzy uzdravil.

Otec jako divizní generál velící táboru v Miral u Toulouse měl právo na kvartýr a měšťanostové mu přidělili krásný palác de Rességuier, jehož majitel emigroval. Paní de Rességuier se synem se uchýlila do nejuzdálenějších pokojů a otec nakázal, aby byly na její postavení brány ohledy co největší.

V domě mého otce bylo velmi rušno; každodenně přijímal společnost a musel mít veliké výdaje, protože ačkoliv jako divizní generál dostával osmnáct dávek od všeho a jeho pobočníci rovněž, nemohlo to stačit; bylo nutno nakupovat hromadu věcí. Ježto stát dával generálovi stejně jako pouhému podporučíkovi jen osm franků měsíčně v kovu a zbytek služného platil v assignátech, jejichž hodnota klesala den ode dne, i proto, že můj otec byl velkomyslný, zval řadu důstojníků z tábora, měl početné služebnictvo (tehdy se nazývalo však posluhou), osmnáct koní, kočáry, lóži v divadle atd., rozhazoval úspory nahromaděné ze zámku Larivière, a právě od nástupu do činné služby se jeho jmění začalo tenčit.

Přes atmosféru největšího teroru a navzdory tomu, že úcta k nadřazeným ve Francii velmi poklesla, takže to vypadalo, že dobré způsoby navždy vyhynuly, dokázal otec vzbudit u důstojníků, kteří jej navštěvovali, takovou vážnost, že v jeho salónu i u stolu vládla nejvybranější zdvořilost.

Mezi důstojníky sloužícími v táboře si otec dva oblíbil a zval je častěji než jiné.

Jeden, jménem Augereau, byl generálním adjutantem, tedy plukovníkem generálního štábu, druhým se stal Lannes, pouhý poručík granátníků v dobrovolnickém praporu z departementu Gers. Oba dosáhli hodností maršála císařství a já byl jejich pobočníkem.

Augereau tehdy po útěku z inkvizičního vězení v Lisabonu válčil ve Vendée, kde se vyznamenal odvahou a dobrým velením. Rozuměl taktice, vědě, kterou si osvojil v Prusku, kde dlouho sloužil v pěší gardě velkého Bedřicha; také se mu říkalo velký Prušák. Měl bezchybné vojenské vystupování, vždy v plném lesku, učesaný a bíle napudrovaný, s dlouhým copem, vysokými a lesknoucími se jezdeckými botami, a to vše mu dávalo dokonale vojenský vzhled. Jeho vzezření bylo o to pozoruhodnější, že v oněch časech francouzská armáda úpravností nevynikala, skládala se téměř výhradně z dobrovolníků nepřivykklých nošení uniformy a pramálo dbalých na čistotu. Nikdo se však neodvážil Augereauovi něco předhazovat, protože měl pověst velkého rváče, velice statečného, který si poradil i s pověstným Saint-Georgem, nejlepším šermířem Francie.

Řekl jsem, že Augereau byl dobrý taktik; otec jej pověřil vedením výcviku nových branců, z nichž se skládala větší část divize. Tyto prapory pocházely z Limousinska, z Auvergne, z baskických krajů, od Quercy, z Gers a Languedocu. Augereau je vyvíjel velmi dobře, aniž by tušil, že tak činí k své budoucí slávě, neboť tyto jednotky podléhající mému otci vytvořily později proslulou divizi Augereau, která vykonala tak záslužné činy ve východních Pyrenejích a Itálii. Augereau přicházel k otci téměř každodenně, cítil, že si jej otec cení, a přilnul k němu přátelstvím, které nikdy nezapřel a jehož dobrodiní jsem po matčině smrti okusil.

Pokud jde o poručíka Lannese, byl to mladý a velice živý Gaskoňec, oduševnělý a velmi veselý, sice nevzdělaný a bez vychování, ale dychtivý do učení, což tehdy nebylo obvyklé. Stal se velice dobrým instruktorem a vzhledem ke své marnivosti přijímal s nezměrným potěšením pochvaly, jimiž ho otec po zásluze zahrnoval. Na oplátku rozmazloval Lannes generálovy děti, jak jen mohl.

Jednoho rána obdržel otec rozkaz zvednout miralský tábor a vést svou divizi

k armádnímu sboru generála Dugommiera, obléhajícího tehdy Toulon, jehož se Angličané překvapením zmocnili. Otec mi tehdy řekl, že v dívčím pensionátu se ne naučím to, co musím znát, že potřebuji důkladnější studia, a proto že mě doveze nazítří do vojenské koleje v Sorèze, kde už na mne a na bratra čekají. Ohromilo mě to...! Nemohl jsem uvěřit, zdálo se mi nemožné, že se už ke slečnám Mongalviovým a svým přítelkyním nevrátím.

Všude na silnicích bylo plno vojáků a děl, spěchajících na přehlídku před otcem do Castelnaudry. Podívaná, která by mě byla před pár dny potěšila, nemohla teď utišit mou bolest, neboť jsem bez přestání myslel jen na profesory, s nimiž jsem se měl setkat.

Nocovali jsme v Castelnaudry, kde se otec dozvěděl, že Angličané evakuovali Toulon (18. prosince 1793). Dostal rozkaz vydat se s divizí do východních Pyrenejí.⁶ Rozhodl se odvézt nás nazítří do Sorèze, zůstat tam pár hodin a pak hned vyrazit k Perpignanu.

Za Castelnaudry nechal otec zastavit před pozoruhodným stromem, pod nímž vojska Ludvíka XIII. zajala po porážce spojenců Gastona Orléanského, vzbouřence proti vlastnímu bratrovi, konětabla de Montmorency.⁷ Dal se s pobočníky na to téma do hovoru, jehož se zúčastnil i můj tehdy už vzdělaný bratr. Já měl jen velice mlhavé povědomí o povšechných dějinách Francie, neznal jsem žádné podrobnosti a poprvé jsem slyšel o bitvě u Castelnaudry, Gastonovi, vzpouře, zajetí a popravě konětabla de Montmorency. Věděl jsem velmi dobře, že se na mne otec neobrací s tématem, k němuž nemám co říci, dost jsem se zastyděl a dal otcovskému záměru poslat mě do koleje plně za pravdu. Moje lítost se tak změnila v odhodlání naučit se vše, co je třeba znát. Navzdory tomu mi bylo při pohledu na vysoké a ponuré klášterní zdi, do nichž jsem se měl uzavřít, těžko u srdce. Vstoupil jsem do ústavu stár jedenáct let a čtyři měsíce.

Kapitola čtvrtá

Nadešla chvíle, kdy vám musím vylíčit ve zkratce minulost proslulé koleje v Sorèze tak, jak mi ji vyprávěl dom Abal, bývalý zástupce ředitele, kterého jsem za časů císařství v Paříži často vídal.

Za Ludvíka XV. se rozhodlo o vyhnání jezuitů z Francie a jejich zastánci prohlášovali, že nikdo jiný není schopen mladé lidi vychovávat. Tehdy chtěli benediktini, zjevně odpůrci jezuitů, dokázat opak, protože se ale nemínili přes vzdělanost a pracovitost proměnit na učitele, vybrali čtyři své kláštery a z nich udělali koleje. Mezi jinými se jednalo o Sorèze a Pontlevoy, v nichž shromáždili členy řádu s největšími pedagogickými vlohami, řadu let je cvičili a pak vyslali do jiných řádových klášterů. Novým kolejím se dařilo; zejména Sorèze vynikala a žáků přibývalo ze všech koutů, což vyžadovalo další profesory, a benediktini sáhli do nejvzdělanějších laických řad. Laici se usadili s rodinami v městečku, kde byl klášter, děti těch civilních profesorů byly vychovávány v klášteře zdarma jako externisté a později se staly líhní učitelů všech oborů. Dostatek učitelů a nevelká cena za hodiny přilákaly do Sorèze několik dívčích pensionátů a městečko proslulo tím, že od mužů a žen ze společnosti po prosté obchodníky tu byli lidé vzdělaní a uměnímilovní. Na několik let se tu usazovaly davy cizinců, zejména Angličanů, Španělů a Američanů, kteří tak mohli být u výchovy svých synů a dcer.

Benediktinský řád se skládal převážně z mírných lidí; stýkali se s okolím a přijímali návštěvy; byli oblíbeni, což jim po vypuknutí revoluce přineslo užitek. Ředitelem ústavu byl dom Despod, zasloužilý muž, který však odmítl složit od duchovenstva požadovaný občanský slib, odešel, několik let strávil v ústraní, až jej později Císař jmenoval jedním z hlavních univerzitních hodnostářů. Všichni ostatní benediktini se podřídili občanskému slibu: ředitelem se stal dom Ferlus, jeho zástupcem dom Abal, a kolej navzdory revolučním zmatkům fungovala, řídící se vy-

nikajícími zásadami, které jí dom Despod vštípil. Nakonec zákon nařídil sekularizaci mnichů, prodej jejich majetku a ústavu hrozil zánik. To už všichni významní muži v kraji byli absolventy Sorèze a přáli si, aby podobné vzdělání měli i jejich děti; obyvatelé města, dělníci i venkované ctili dobré řeholníky a chápali, že zničení koleje bude znamenat i úpadek okolí. Přiměli doma Ferluse, aby kolej koupil i s rozsáhlými majetky, které k ní patřily. Při dražbě nikdo nepřihazoval a ředitel se tedy za slušnou cenu stal majitelem kláštera i pozemků k němu náležejících. Poskytli mu v asig nátech půjčku, kterou splácel těžbou dřeva. Rozlehlé farmy poskytovaly kolejí obživu a dom Ferlus z nedostatku peněz platil externí profesory v naturáliích, což jim nesmírně vyhovovalo, protože tehdy ve Francii vládl hlad.

S majetkem, který se mu poštěstilo získat, zacházel dom Ferlus nanejvýš počestně. Mezi žáky měl stovku kreolů ze Saint-Dominga, Guadaloupu, Martiniku a dalších kolonií, kterým námořní válka a zejména černošské povstání zabránily být u rodičů. Dom Ferlus je všechny nechal u sebe. Když děti dospěly do mužného věku, zaměstnal je jako učitelské pomocníky a přidělil jim místa v nejrůznějších odvětvích správy. Když se později politický obzor vyjasnil, pomohlo direktorium a později císařství domu Ferlusovi v dobrém díle, které započal. Tak loajalita a lidskost toho obdivuhodného představeného rozmnožila dobrou pověst ústavu a zahájila jeho další rozkvět.

Po smrti doma Ferluse přešla kolej do rukou jeho bratra Raymonda Ferluse, muže neschopného, ženatého oratoriánského mnicha, špatného básníka, proslulého jen svou papírovou válkou s panem Baour-Lormianem. Když restaurace roku 1814 přivedla zpět jezuitu, kolej už upadala. Jezuité se chtěli pomstít zničením toho, co benediktini na troskách jejich řádu vybudovali. Univerzita, vedená abbé Frayssinousem, se k jezuitům přidala. Pan Raymond Ferlus nakonec kolej postoupil svému švagru panu Bernardovi, bývalému dělostřeleckému důstojníkovi, který býval mým spolužákem. Ten o vedení podobného ústavu nic nevěděl; navíc mu konkurovala řada dobrých kolejí a Sorèze den ode dne ztrácelo na významu, až se stalo jedním z nejprostřednějších výchovných ústavů.

Vracím se do časů, kdy jsem do Sorèze vstoupil. Vyprávěl jsem, jak dom Ferlus zachránil kolej před úpadkem a jak pod vedením toho osvíceného muže ústav zůstal jediným velkým zařízením, které revoluce nezlikvidovala. Mniši oblékli laický šat, titul občan nahradil titul dom. Kromě toho se v koleji, pokojně přežívající v ústraní Francie zmítané surovými třenicemi, ale nic podstatného nezměnilo. Říkám, nic podstatného se nezměnilo, protože učení šlo dál jako obvykle a řád vládl týž, bylo však zhola nemožné, aby vření zvenku nezavanulo i dovnitř koleje. Řekl bych, že dom Ferlus se choval jako obratný člověk, schvalující to, čemu nemohl zamezit. Zdi tedy pokryly republikánské citáty. Bylo zakázáno vyslovovat slovo pán. Do refektáře či na procházku šli chovanci jen za zpěvu Marseillaisy a dalších republikánských písní, často jsme slyšeli o úspěších našich armád, neboť Sorèze bylo před revolucí vojenskou školou, v níž se vyučovalo jízdě na koni, pořadové přípravě a opevňování. Několik nejstarších se zapsalo jako dobrovolníci, další si je přáli následovat a všechna mládež si osvojila, jak říkám, válečné mravy a ducha, což

mělo za následek zvyky poněkud neotesané. Přimyslete si k tomu neobvyklé oblečení chovanců. Měli hrubé střevíce, které se čistily jen jednou za dekádu⁸, punčochy z šedivé příze, hnědý kabátek a kalhoty ke kolenům, žádnou vestu, rozhalené košile pokryté skvrnami od inkoustu či červené tužky, bez kravaty, nepokrytou hlavu, vlasy spletené do nepořádného copu a ruce...! právě uhlířské ruce.

Představte si mne, čistounkého, vymydleného, v šatech z jemného sukna, vyšňořeného a vhozeného mezi sedm stovek kluků vystrojených jako čerti, kteří sotva jeden vykřikl: „Nováčkové jsou tady!“ s povykem nechali hry, shlukli se kolem a prohlíželi si nás jako exotická zvířata!

Otec nás objal a odešel...! Moje beznaděj neměla hranic. Byl jsem tu sám, sám poprvé v životě, bratra odvedli na velké nádvoří a mě na malé. Vrcholila zima, velmi mrzlo a podle školních řádů se žákům nikdy netopilo...

Sorězští žáci však byli dobře živeni, zvláště tehdy, protože dobrá správa doma Ferluse přinášela ústavu dostatek i v časech, kdy Francii vládl hlad. Dostupné bylo vše, co si školáci mohli přát. Pozdní večere se mi ale zdála jednou z nejstrašnějších a pohled na podávané jídlo mi způsoboval nevolnost; i kdyby mi však nabídli sluky, nechtěl bych je, tak mi bylo těžko u srdce. Jídlo skončilo tak, jak začalo, totiž vlasteneckou písní. Poklekli jsme při sloce Marseillaisy, začínající slovy: „Svatá láska k vlasti...“. Pak jsme za bubnování odpochoovali a konečně se dostali do ložnice.

Žáci z velkého nádvoří měli každý svůj pokoj, v němž trávili večery; ti z malého dvora spali po čtyřech v jednom pokoji, který měl postele v každém rohu. Ubytovali mě s Guiraudem, Romestanem a Lagardem, mými spolustolovníky, téměř nováčky jako já. To mi vyhovovalo. Vypadali jako dobré děti a skutečně takoví byli; zůstal jsem však jako opařený při pohledu na prosté lože a tenounkou matrací. Nejméně ze všeho se mi zamlouvala železná postel. Nikdy jsem podobnou neviděl! Vše ale bylo čisté a navzdory smutku jsem usnul hlubokým spánkem, tak mě unavily duševní otřesy, které jsem během onoho osudového dne zakusil.

Nazítří časně ráno vybubnovával tambor ve službě se strašným hřmotem po chodbách budíček a mě to připadalo strašně divoké. Představte si ale, jaké bylo mé zděšení, když jsem zjistil, že během spánku odnesli mé krásné šaty, jemné punčochy a pěkné střevíce a místo nich teď ležely hrubé šaty a těžké střevíce školní. Plakal jsem vzteky...

Po naznačených prvních dojmech ze školy vás ušetřím vyprávění o dalších strážních, které jsem během půl roku zažil. Byl jsem slečnami Mongalviiovými příliš zhýčkan, a tak jsem ve svém novém působišti trpěl fyzicky i psychicky. Posmutněl jsem a s méně silnou konstitucí bych byl určitě onemocněl. Ta doba byla jednou z nejtruchlivějších v mém životě. Nakonec získaly práce a návyk krok za krokem vrch. Měl jsem rád zejména hodiny francouzské literatury, zeměpisu a obzvláště historie, a v těch jsem vynikal. Prospíval jsem obstojně v matematice, latině, v jízdárně i šermírně, dokonce jsem zvládl cviky s puškou a velmi se mi zamlouvalo manévrování s praporem, složeným z žáků, jimž velel jeden vysloužilý kapitán.

Zmínil jsem se už, že doba mého nástupu do koleje (konec roku 1793) byla časem, v němž krvavá nadvláda Konventu dopadala na Francii nejvíc. Zástupci lidu pro-

jížděli provinciemi a skoro všichni, kteří se objevili na jihu, přišli navštívit ústav v Sorèze, jehož vojenské zaměření znělo příjemně jejich uchu. Občan Ferlus je dokázal skvěle přesvědčit, že je nutno podpořit ústav určený výchově početné mládeže, naděje národa. Tak získával, co potřeboval, zhusta mu dávali i značné množství otepí slámy určených pro potřeby armády; náš ředitel je přesvědčil, že my k ní patříme a jsme její líhni. Však tu také ti reprezentanti lidu byli přijímáni jako hlavy států.

Při jejich příchodu si všichni frekventanti oblékali vojenské uniformy; prapor před zástupci cvičil. Stráž se stavěla ke všem branám jako v pevnosti, hrály se příležitostné hry, z nichž číselo nejčistší vlastenectví, zpívaly se národní hymny, a když přišli navštívit hodinu, zejména hodinu dějepisu, vždy se našla příležitost předvést několik vynikajících chvalozpěvů na republikánskou vládu a vlastenecké ctnosti z ní plynoucí. Vzpomínám si při té příležitosti, jak mne zástupce Chabot, bývalý kapucín, jednoho dne zkoušel z římských dějin a zeptal se, co soudím o Coriolanovi, jehož zásluhy spoluobčané zapoměli, a který proto uražen přešel k Volskům, zapřísáhlým nepřátelům Římanů. Dom Ferlus a profesori se strachovali, abych Římanovo jednání neschválil, já jej však pokáral, řka: „Dobrý občan se za žádných okolností nesmí chopit zbraně proti vlasti a myslet na pomstu proti ní, jakkoliv spravedlivé by důvody jeho nespokojenosti byly.“ Zástupce lidu moje odpověď tak uspokojila, že mne políbil a blahopřál představiteli koleje i profesorům k dobrým zásadám, které svým žákům vštěpují.

Onen malý úspěch nikterak neoslabil opovržení, které jsem ke členům Konventu cítil, a i přes mou nezralost mi oni zástupci naháněli hrůzu; už jsem dost dobře chápal, že pro spásu země není třeba se koupat v krvi gilotinád a že masakry představují strašlivý zločin.

Nebudu vám vyprávět o formách útlu, který vládl v naší ubohé vlasti: dějiny to říkají dostatečně; avšak jakkoliv jsou syté barvy líčení hrůz, za které teroristé nejsou odpovědní, obraz nikdy nevystihl skutečnost. Co však nejvíc zaráželo, byla hloupost, s níž se masy nechaly ovládat lidmi z valné většiny zcela neschopnými; neboť, ať se tvrdí cokoliv, všichni členové Konventu patřili do nejhorší prostřednosti, jejich tolik na odiv vystavovaná odvaha pramenila ze strachu jedněch před druhými, protože z hrůzy před gilotinou přikyvovali všemu, co si vůdci přáli. Během svého vyhnanství v roce 1815 jsem poznal řadu bývalých členů Konventu, donucených okolnostmi stejně jako já opustit Francii. Nebyla v nich ale nejmenší pevnost a na potkání mě ujišťovali, že hlasovali pro smrt Ludvíka XVI. i pro další strašné dekry jen proto, aby zachránili svou vlastní hlavu. Vzpomínky na tu dobu se mi tak vryly do paměti, že opovrhují vším, co by mohlo vést k návratu demokracie, tolik jsem přesvědčen, že masy jsou slepé a že nejhorší formou vlády je vláda lidu.

Kapitola pátá

V srpnu 1798 mi bylo šestnáct. O šest měsíců později, koncem ledna, jsem opustil kolej v Sorèze. Otec měl přítele pana Dorignaca, který se uvolil odvézt mě do hlavního města.

Na cestu do Paříže jsme potřebovali týden a já do ní vstoupil v březnu 1799, týž den, kdy poprvé shořelo divadlo Odéon. Září požáru bylo vidět až na silnici od Orléansu a já si naivně myslel, že to světlo pochází od množství svítilen hlavního města.

Můj otec tehdy obýval hezký palác v ulici Faubourg-Saint-Honoré č. 8, na rohu uličky Verte. Dorazil jsem v čase oběda: byla při tom celá rodina. Těžko vyjádřit radost ze setkání a z toho, že je všechny znovu vidím. Byl to jeden z nejhezčích dní v mém životě.

Bylo jaro roku 1799. Republika stále existovala a vláda se skládala z pětičlenného výkonného direktoria a dvou sněmoven, z nichž první nesla titul Rada starších a druhá Rada pěti set.

U otce se scházela početná společnost. Tady jsem poznal jeho důvěrného přítele, generála Bernadotta, a nejvýznamnější muže té doby, jako byl Lucien Bonaparte, Defermon, vůdce irských uprchlíků Napper-Tandy, generál Joubert, Salicetti, Garrau, Cambacérés. U matky jsem také často vídal paní Bonapartovou a paní Condorcetovou, občas i madame de Staël, tehdy už známou literátku.

Byl jsem v Paříži teprve měsíc, když vypršel mandát zákonodárných sborů a muselo se přikročit k novým volbám. Otce neustálé politické tahanice unavovaly a litoval, že se neúčastní krásných činů našich armád, a tak prohlásil, že už mandát nepřijme a že chce znovu do aktivní služby. Události mu v tom pomohly. S novým obsazením sněmoven přišly i změny na ministerstvech. Generál Bernadotte dostal ministerstvo války; slíbil poslat otce k Rýnské armádě, a ten se vydal do Mayence.

Tehdy direktorium, které se dozvědělo o porážce Italské armády, nahradilo jejího velitele generála Schérrera generálem Joubertem, který dosud velel 17. vojenské divizi (později 1. divizi). Tohle místo bylo najednou volné a direktori s vědomím, že jeho veliký politický význam vyžaduje muže schopného a pevného, je prostřednictvím ministra války Bernadotta nabídli otci. Otec, který ze sněmoven vystoupil jen proto, aby se vrátil do války, velení Paříži odmítl. Bernadotte mu však ukázal už podepsané pověření, jako přítel jej požádal, jako ministr rozkázal, otec se podvolil a druhého dne odešel převzít velení na hlavní štáb pařížské divize, tehdy umístěný na nábřeží Voltaire, na rohu ulice des Saints-Pères a později kvůli stavbě několika domů zbouraný.

Jako náčelníka štábu si otec vybral svého starého přítele plukovníka Ménarda. Mne vojenské prostředí kolem otce okouzlovalo. Na velitelství byli stále důstojníci všech hodností. Před branou stála v pohotovosti bez přestání jedna eskadrona, jeden prapor a šest děl, příkazníci stále přicházeli a odcházeli. Pro mne to bylo mnohem zábavnější než úkoly a překlady v Sorèze.

Francie a zejména Paříž byly tehdy ve varu. Potáceli jsme se na pokraji katastrofy. Rusové pod vedením slavného Suvorova právě vnikli do Itálie, kde naše vojsko utrpělo porážku u Novi. Velící generál Joubert padl. Vítězný Suvorov se obrátil proti naší Švýcarské armádě, vedené Massénou.⁹

Na Rýně jsme měli vojska málo. Mírová jednání v Rastadtu byla přerušena, naši vyslanci povražděni; celé Německo proti nám znovu zbrojilo a direktorium, jímž všichni opovrhovali, nemělo jednotky ani peníze na jejich postavení. Přikročilo proto k vypsání nucených půjček, jimiž si veřejné mínění znepřátelilo úplně. Nevěřilo se, že Masséna Rusy zastaví a zabrání jim vpadnout do Francie. Netrpělivé direktorium k němu vysílalo posla za poslem s rozkazy, aby svedl bitvu; novodobý Fabius však nemínil dát v sázku blaho své vlasti a vyčkával, až mu nějaký chybný manévr nezkrotného nepřítel dává příležitost k boji.¹⁰

Tady je nutno zařadit anekdotu, která osvětlí, na jakých maličkostech mnohdy spočívají osudy státu i sláva vojevůdce. Direktorium roztrpčilo, že Masséna stále neposlouchá opakované rozkazy k bitvě, a tak se jej rozhodlo sesadit, bálo se však, že velící generál neuposlechne a odvolání strčí do kapsy, doručí-li ho obyčejný kurýr. Ministr války dostal rozkaz vyslat do Švýcarska štábního důstojníka, pověřeného veřejně předat Massénovi depeši o sesazení. Náčelníkovi štábu Chérinovi byl určen rozkaz, který mu svěřoval velení armády. Ministr války Bernadotte vše důvěrně sdělil otci a ten mínil, že je nebezpečné v předvečer rozhodující srážky zbavit Švýcarskou armádu generála, jemuž vojsko důvěřuje, a nahradit jej generálem uvyklým spíše papírové práci štábní než vedení vojska v poli. Pozice armády se koneckonců mohly změnit; bylo tedy záhodno svěřit posláni rozumnému člověku, který by byl schopen posoudit poměry a sesadil by Massénu v předvečer či průběhu bitvy. Otec ministra přemluvil, aby posláni svěřil jeho pobočníku panu Gaultovi, který by odejel do Švýcarska pod záminkou, že má dohlédnout, zda dodavatelé dodali smluvený počet koní, byl by však pověřen Massénu sesadit a jmenovat Chérina v případě, že by posuzoval situaci jako pro takový krok zralou. Úsudku pouhého kapitána

byla svěřena nesmírná moc! Pan Gault se ukázal být hoden mínění, které o něm měli. Dorazil do hlavního štábu armády pět dní před bitvou u Curychu, viděl jednotky plné důvěry v Massénu, jej klidného a tak pevného, že nepochyboval o jeho úspěchu. O svém tajném zplnomocnění zachoval nejhlubší mlčení, zúčastnil se bitvy u Curychu a pak se vrátil do Paříže, aniž měl Masséna tušení, že v rukách prostého kapitána spočívala moc připravit jej o získanou slávu a jedno z nejkrásnějších vítězství století.

Neopatrné Massénovo sesazení by asi přineslo porážku generála Chérina, vpád Rusů do Francie, Němce jim za patami a možná i rozvrat celé Evropy! Generál Chérin v bitvě u Curychu padl, aniž věděl o úmyslech vlády. Vítězství u Curychu však dopřálo direktoriu jen chvilkový úspěch. Autorita vlády byla v troskách; nikdo jí nevěřil. Hodnota měny prudce klesala; Vendée a Bretaň vřely povstáním, uvnitř země nebylo vojsko, jih hořel, sněmovny se hádaly mezi sebou i s výkonnou mocí, stát jedním slovem šel k zániku.

Všichni politikové chápali, že velké změny jsou nevyhnutelné a potřebné; v tomto bodě byli zajedno, rozcházel se však v názoru na použití prostředků. Starí republikáni, kteří trvali na tehdy platné ústavě z roku VI, se domnívali, že k záchraně země postačí vyměnit několik členů direktoria. Dva direktoři byli odvoláni a nahrazeni Gohierem a Moulinsem; to však byl velmi slabý prostředek k odvrácení pohromy dopadající na zemi, a tak anarchie rostla. Tehdy někteří direktoři, mezi nimi i proslulý Sieyès, mínili spolu s řadou poslanců a většinou veřejnosti, že pro záchranu Francie bude nutno předat otěže vlády do rukou tvrdého a ve službě státu osvědčeného muže. Uznávali rovněž, že takovým vůdcem může být jen voják s velkým vlivem na armádu, schopný probudit nadšení národa, dobýt našim vlajkám vítězství a vyhnat cizáky, kteří se chystali překročit hranice.

Takto mluvit znamenalo ukazovat na generála Bonaparta; ten ale byl v oné chvíli v Egyptě a věci spěchaly. Joubert padl v Itálii. Masséna, ověnčený několika vítězstvími, byl vynikajícím generálem v čele armády, nikoli však politikem. Bernadotte nepůsobil dost moudře a schopně, aby sužované Francii pomohl. Zraky všech, kteří toužili po změně, se obracely k Moreauovi, přestože jeho slabosti a nevysvětlené chování kolem 18. fructidoru vzbuzovaly určité pochybnosti o schopnostech vládnout. Moreauovi, statečnému a dobrému válečníkovi, chyběla politická odvaha a možná ani sám nevěřil, že by byl schopen rozplést poměry tak zamotané jako ty francouzské. Kromě toho byl sobec a lenoch, osud vlasti jej netrápil a před politickým vřením dával přednost životu v soukromí; odmítl tedy, stáhl se na své statky v Grosbois a tady se věnoval své vášni, totiž lovu.

Když Sieyès a další příznivce změn vlády opustil muž, jehož si vybrali, cítili, že bez generálského meče nemají dostatek sil a popularity. Začali znovu myslet na generála Bonaparta. Hlava záměru Sieyès, tehdy předseda direktoria, doufal, že se Bonaparte po dosažení moci spokojí s reorganizací a vedením armády, že řízení vlády ponechá jim a zůstane jen nominálním vůdcem. Další události ukázaly, jak hluboce se mýlil.

S tímto záměrem a za pomoci korsického poslance Salicettiho vyslal do Egypta

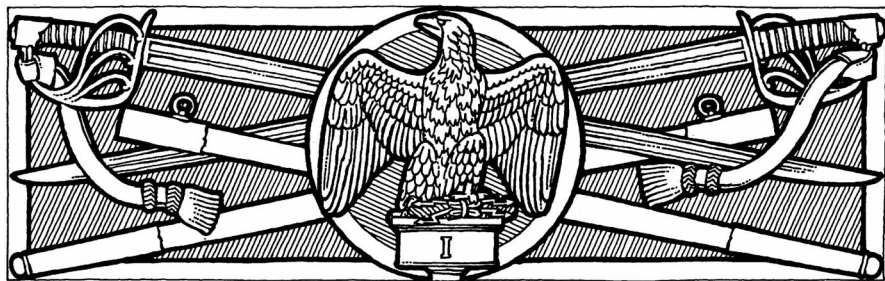
spolehlivého tajného agenta, který generála Bonaparta zpravil o špatném stavu, v němž se Francie nalézá, a který mu nabídl místo v čele vlády. Sieyès byl přesvědčen, že Bonaparte přijme a rychle se vrátí z Egypta. Pustil se tedy do přípravy zamýšleného státního převratu.

Nedalo mu práci přesvědčit svého kolegu Roger-Ducose, že jim moc rychle utíká mezi prsty, že země je zcela rozvrácená a že veřejné mínění i jejich vlastní zájmy velí pustit se do přípravy pevné vlády, v níž by zasedli na místa méně choulostivá, o to však výhodnější. Roger-Ducos slíbil přípravě změn podporu, zbylí direktori, Barras, Gohier a Moulins, ale nechtěli o opuštění moci ani slyšet. Sieyès a předáci jeho strany došli k závěru, že se bez nich obejdou a že je v přípravách převratu klidně obětují.

Bylo však nebezpečné, dokonce i v přítomnosti generála Bonaparta, měnit ústavu, svrhnout direktorium a nastolit bez podpory armády, zejména bez pařížské divize, novou vládu. Na podporu bylo nutno získat ministra války a velitele 17. vojenské divize. Předseda Sieyès se tedy pokusil získat Bernadotta a mého otce. Několik jeho poslaneckých přátel sondovalo terén. Později jsem se dozvěděl, že otec na mlhavé nabídky lišáckého Sieyèse vzkázal: „Je pravda, že nemocná země potřebuje rychlý lék; on ale přísahal ústavě z roku VI a nezneužije autoritu, kterou mu velení nad složkami divize dává, k podílu na svržení konstituce.“ Pak se dostavil k Sieyèsovi, složil do jeho rukou velení pařížské divize a požádal o přidělení divize bojové. Sieyès, potěšený, že odejde muž tak pevný v plnění povinností, až by to mohlo státní převrat překazit, si pospíšil vyhovět. Ministr Bernadotte následoval otcův příklad a byl nahrazen Dubois-Crancém.

Předseda Sieyès byl následující dny příliš zaměstnán, než aby někoho za otce jmenoval. Nakonec předal velení Paříže generálu Lefebvrovi, který se tu zotavoval po zranění utrženém na Rýně. Lefebvre byl bývalý seržant Francouzských gard, statečný voják a pod přímým velením i spolehlivý generál, jenže byl důvěřivý a nikdy nechápal nic z politické situace Francie; člověk si mohl být jist, že pokud se na něj použijí vhodně volená slova sláva, vlast a vítězství, udělá vše, co se po něm chce. Byl takovým velitelem Paříže, jakého si Sieyès přál. Ten se dokonce ani neobtěžoval jej získat či zasvětit, tak byl přesvědčen, že Lefebvre neodolá Bonapartovu vlivu a lichotkám předsedy direktoria. Odhadl Lefebvra velmi dobře, neboť 18. brumairu se generál se všemi oddíly divize podřídil rozkazům generála Bonaparta, pochodujiícího proti direktoriu a Radě, aby svrhl stávající vládu a nastolil konzulát, což Lefebvrovi později vyneslo u Císaře nesmírnou přízeň, jmenování maršálem, vévodou Gdaňským, senátorem a k tomu bohatství.

V rychlosti jsem nastínil události, abych vysvětlil příčiny odchodu mého otce do Itálie, což mělo velký vliv na budoucnost jeho i moji.

Kapitola šestá

Po předání velení generálu Lefebvrovi se otec vrátil do paláce na Faubourg-Saint-Honoré a staral se už jen o přípravu odjezdu do Itálie.

I nejmenší příčiny často ovlivňují osudy lidí! Rodiče se přátelili s berním ředitelem panem Baraironem. Jednoho dne mě vzali k němu sebou na oběd. Hovořilo se o otcově odjezdu, o dobrých způsobech mých mladších bratří a pan Barairon se nakonec zeptal: „Co zamýšlíte s Marcellinem?“ „Bude námořníkem,“ odpověděl otec, „kapitán Sibille se o něj postará a vezme jej do Toulonu...“ V té chvíli dobrá paní Baraironová, již jsem byl vždy nesmírně vděčný, připomněla otci, že francouzské námořnictvo je v totálním rozkladu, že špatný stav financí nedovoluje jeho brzkou obnovu, že koneckonců i převaha anglického námořnictva odsuzuje naše loďstvo kotvit v přístavech a že se diví, jak on, divizní generál pozemní armády, může chtít dát syna k námořnictvu, místo aby jej umístil k pluku, kde mu otcovy zásluhy a jméno jen prospějí. Nakonec pravila: „Než by umíral nudou na palubě korábu uvězněného v toulonské rejdě, to ho raději vezměte do Itálie!“ Otec, tenkrát nakloněný nabídce kapitána Sibilla, byl dost soudný a dal paní Baraironové za pravdu. „Nuže,“ zeptal se mě, „chceš jít se mnou do Itálie a sloužit v pozemním vojsku...?“ Vrhл jsem se mu kolem krku a radostně souhlasil. Radovala se i matka, která byla od počátku proti otcovu prvotnímu záměru.

Protože tehdy nebyly vojenské školy a do armády se vstupovalo pouze v hodnosti prostého vojína, odvedl mě otec okamžitě na radnici I. arrondissementu na náměstí Beauveau a nechal mě zapsat k 1. husarskému pluku (bývalému pluku Bercheny), který patřil k jeho divizi a jemuž v Itálii velel; stalo se tak 3. září 1799.

Otec mě zavedl ke krejčímu, který šel pro ministerstvo války, a objednal mi kompletní úbor husara prvního pluku, jakož i výzbroj, výstroj atd... Byl jsem tedy voják...! husar...! a radostí bez sebe...! Radost mi při návratu do paláce kalilo pomys-

lení na o dva roky staršího a jako děčko dosud v koleji umístěného bratra Adolpha! Usmyslel jsem si, že mu o svém zařazení řeknu s tím, že přípravy k odjezdu se o měsíc protáhnou a během něj budeme spolu. Požádal jsem tedy otce, aby mi dovolil bydlet s Adolphem v Saint-Barbe až do dne, kdy se vydáme na cestu. Otec důvody mé prosby velice dobře chápal; potěšilo jej to a nazítří mě odvedl k panu Lanneauovi.

Dovedete si představit můj vstup do koleje...? Navzdory přestávce hry okamžitě ustaly; obklopili mě všichni žáci, velcí i malí. Všichni se chtěli dotknout části mé výstroje... jedním slovem, triumf husara byl úplný!

Nadešel den odjezdu... a já se přes radost ze vstupu na vojenskou dráhu s bolestí odloučil od matky i tří bratří.

Kapitola sedmá

Když otec přijal velení v Itálii, uvolnila se divize v Rýnské armádě, k níž by nastoupil raději; jenže neodvratitelný osud jej vedl do země, kde měl najít i hrob. Pan Lachèze, jehož bych mohl nazvat otcovým neblahým rádcem, jinak krajan a přítel, býval dlouho francouzským konzulem v Livornu a Janově. Musel tam ještě uzavřít několik soukromých záležitostí. Ten proklatec maloval otcí nejkřiklavějšími barvami krásy krajiny, porovnával slávu z vítězství dobytého pod prapory dosud neštěstím pronásledované armády s malou šancí v armádě Rýnské, kde vše bylo v pořádku, a to jen proto, aby otce do Itálie dostal. Srdce mého ubohého otce podlehlo těm sladce znějícím důvodům. Domníval se, že zasloužilejší je jít vstříc nebezpečí, a přiklonil se k Itálii, přestože si matka tajně přála, aby byl na Rýnu, jako kdyby něco tušila; tušení ji nezklamalo a svého chotě už nespátřila...!

K osvědčenému pobočníkovi panu Gaultovi otec přibral dalšího důstojníka, pana M. R..., jehož mu postoupil přítel generál Augereau. M. R... měl hodnost velitele eskadrony. Pocházel z Maintenon, měl majetek i vychování, nedával to však najevo, protože v duchu obecně rozšířeném se raději choval jako dareba, klel, nadával a vyhrožoval každému na potkání, že jej šavlí rozseká. Ten chvastoun měl jedinou dobrou, tehdy nevšední vlastnost: vždy byl nejvybraněji oblečen. Otec, který pana M. R... neznal, brzy litoval. Nemohl jej ale poslat zpět, to by se starého přítele Augereaua dotklo. Otec nového pobočníka neměl v lásce, domníval se však, snad opodstatněně, že generál si má všimát spíše vojenských kvalit svých důstojníků než jejich způsobů. Po společnosti pana M. R... na dlouhé cestě netoužil a poslal ho se zavazadly a koňmi z Paříže do Nice. K ruce mu dal starého dobrého Spira, muže od daného a schopného podkoním velet. Otec měl patnáct koní a ti spolu s koňmi náčelníka štábu, jeho pobočníků, tahouny atd. tvořili dost velkou karavanu, kterou M. R... vedl. Na cestu se vydal měsíc před námi.

Otec vzal do berlíny neblahého pana Lachèze, kapitána Gaulta a mne. Náčelník štábu plukovník Ménard jel za námi s pobočníky v poštovním dostavníku. Otcův komorník, náramný šprýmař, dělal spojku; cestovali jsme v uniformách. Já měl na hlavě hezkou polní čapku. Tak se mi líbila, že jsem ji chtěl mít neustále na hlavě, a jak jsem se často kvůli opětovné nevolnosti vykláněl z okénka, jednou v noci, když všichni spali, mi čepice upadla na cestu. Šestispřeží uhánělo silnicí, já neměl odvalu je zastavit a o čapku jsem přišel. Špatné znamení! Báł jsem se o tom mluvit, abych nebyl pokárám, že se jako voják o své věci málo starám.

Otec se zastavil u dávného přítele v Mâconu. Strávili jsme tam den a noc a pak jeli dál na Lyon. Zbývalo nám tam jen pár mil, přepřahali jsme na odpočívadle v Limonest, a tu jsme uviděli, že všichni postilióni zdobí klobouky trikolórami a že podobné vlajky visí ze všech oken. Ptali jsem se po příčině té výzdoby a odpověděli nám, že vrchní generál Bonaparte právě dorazil do Lyonu...! Otec byl přesvědčen, že Bonaparte je stále v nitru Egypta, a pokládal tu zprávu za absurdní pohádku; překvapilo jej, když přivolaný poštmistr, který před chvílí z Lyonu dorazil, řekl: „Viděl jsem generála Bonaparta, kterého dobře znám, protože jsem pod ním v Itálii sloužil. Ubytoval se v Lyonu v tom a tom hotelu. Jsou s ním bratr Louis, generálové Berthier, Lannes a Murat, jakož i řada důstojníků a jeden mameluk.“

Těžko mohlo být něco jistějšího. Otec však do příjezdu na lyonské předměstí Vaise pochyboval, neboť za revoluce se už událo tolik podvodů a jednotlivé strany se předháněly ve vynalézavosti, jak prosadit své cíle. Všechny domy byly osvětleny a vyzdobeny prapory, střílely se rachejtle, dav ucpal ulice tak, že náš povoz nemohl dál, na veřejných prostranstvích se tančilo a vzduchem se nesly výkřiky: „Ať žije generál Bonaparte, který přichází zachránit vlast...!“ Nezbylo než to vzít na vědomí a uvěřit v Bonapartovu přítomnost v Lyonu. Otec zvolal: „Čekal jsem, že ho zavolají, ne však takhle brzy – je to dobře načasované! Stanou se velké věci. Což mě utvrzuje ve správnosti rozhodnutí opustit Paříž – v armádě tak budu vlasti sloužit, aniž bych se státního převratu zúčastnil. Víím, že je nezbytný, jenže se mi to protiví.“ Načež se hluboce zamyslel a mlčel po celý čas, kdy jsme se prodírali davem k hotelu, v němž jsme měli mít připraven nocleh.

Čím více jsme se blížili, tím hustší byly davy a pak jsme uviděli bránu ověčenou lampióny a střeženou granátnickým praporem. Tady se ubytoval generál Bonaparte a zabral všechny pokoje, které už měl otec týden zamluvené. Otcí přes svou prudkou povahu mlčel, a když se nám hoteliér značně rozpačitě omlouval, že musel poslechnout příkazů městské rady, nic neřekl. Když hostinský dodal, že nám nechal připravit pokoje ve velice dobrém, jakkoliv druhořadém hotelu, patřícím jeho příbuzným, otec jen pokynul panu Gaultovi, aby postiliónům rozkázal nás tam odvézt. Tady jsme našli naši spojku. Ten temperamentní muž, rozpálený dlouhou jízdou a mnohými douškami na zastávkách, už stihl, když zjistil, že objednané pokoje dali generálu Bonapartovi, spustit před prvním hotelem čertovský povyk. Bonapartovi pobočníci strašně láteření zaslechli, zjistili důvod a upozornili svého velitele, že kvůli němu vystěhovali generála Marbota. V té samé chvíli spatřil generál Bonaparte otevřenými okny, že před branou zastavují dva povozy mého otce. Do té doby ne-

měl potuchy o tom, jaké nepříjemné následky jeho příjezd bude pro otce mít. Generál Marbot, donedávna velitel Paříže, stojící teď v čele jedné divize Italské armády, byl příliš významný, než aby se s ním mohlo jednat nezdvořile. Bonaparte ostatně přicházel s úmyslem všechny si získat. Nakázal jednomu z důstojníků, aby vyšel ven a okamžitě nabídl generálu Marbotovi jeho jménem, že se po vojensku o přibyték podělí. Když ale viděl vozy odjíždět, aniž jeho pobočník stihl s otcem mluvit, vyšel generál Bonaparte okamžitě pěšky ven, aby osobně vyjádřil politování. V patách mu kráčel s radostným křikem dav. Mělo nás to upozornit, jenže my už slyšeli ve městě tolik povyku, že nás nikoho nenapadlo pohlédnout na ulici. Všichni jsme byli v salónu, kterým otec, ponořený do svých myšlenek, dlouhými kroky přecházel, když komorník otevřel doširoka dveře a ohlásil: „Generál Bonaparte!“

Bonaparte hned k otci běžel, objal ho; otec jej přijal velice zdvořile, ale chladně. Znali se už dlouho. Vysvětlení otázky bydlení bylo za těchto okolností dílem okamžiku. Měli na srdci vážnější věci. Odešli sami do ložnice, kde spolu rozmlouvali přes hodinu.

Během té doby se generálové a důstojníci, kteří s Bonapartem přišli z Egypta, bavili s námi. Nemohl jsem se vynadívat na jejich vojácké postavy, obličejе opálené orientálním sluncem, podivné šaty a turecké šavle v závesnicích. Pozorně jsem naslouchal vyprávění o egyptském tažení a o bojích tam svedených. Okouzloval mě zvuk opakovaných jmen: pyramidy, Nil, Káhira, Alexandrie, Saint-Jean d'Acree, poušť atd. Nejvíce ze všeho mě ale uchvátil mameluk Roustan. Zůstal v předpokoji a já tam několikrát vyšel, abych obdivoval jeho výstroj, kterou mi ochotně předváděl. Mluvil už obstojně francouzsky a já se nepřestával vyptávat. Generál Lannes si vzpomněl, jak mě, když pod mým otcem v roce 1793 v táboře Miral u Toulouse sloužil, nechával střílet z pistolí. Choval se ke mně velice přátelsky a nikdo z nás netušil, že budu jednoho dne jeho pobočníkem a že mi u Esslingen zemře v náručí!

Generál Murat pocházel z našeho kraje, býval příručím u jednoho kupce v Saint-Céré v dobách, kdy tam moje rodina přes zimu žila, a často nosil matce nákupy. Otec mu ostatně prokázal několik služeb, za které byl vděčný. Objal mě a připomněl, že mě jako malého choval v náručí. Později se ještě podrobněji zmíníme o životopise toho muže, který se narodil tak nízko a vystoupil tak vysoko.

Generál Bonaparte a otec se vrátili do salónu a představili si osoby z doprovodu. Generály Lannese a Murata, které znal od dřívějška, přijal otec vřelě. Dost chladně se přivítal s generálem Berthierem, přestože jej vídal už ve Versailles, když tam byl gardistou a Berthier inženýrem. Generál Bonaparte, který znal moji matku, se mě zdvořile optal na její zdraví a pak mi blahopřál, že ač mlád, rozhodl jsem se pro vojenskou dráhu. Zlehka mě vzal za ucho, což byl nejlichotivější projev jeho přízně osobám, které se mu líbily, a obrátil se na otce se slovy: „Jednou z něj bude druhý generál Marbot.“ To proroctví se vyplnilo; tehdy jsem v něj na-prosto nemohl doufat, přesto jsem na ona slova byl nesmírně pyšný: tak málo stačí k dětské radosti!

Po skončení návštěvy se otec ani slovem nezmínil, co si s generálem Bonapartem řekli; později jsem se dozvěděl, že Bonaparte, aniž cokoliv ze svých úmyslů prozra-

díl, chtěl otce velice průhlednými poklonami k sobě připoutat, ten však se problému neustále vyhýbal.

Otce šokovalo, že lyonský lid běhá za Bonapartem jako za králem Francie, a tak prohlásil, že chce odejet hned nazítří za rozbřesku. Jenže povozy potřebovaly opravit, takže byl nucen zůstat ještě celý den v Lyonu. Využil jsem toho, nechal si ušít novou polní čepici a spokojen s koupí jsem si naprosto nevšiml politických rozhovorů všude kolem. Popravdě jsem jim téměř nerozuměl. Můj otec šel generálu Bonapartovi oplatit návštěvu. Značně dlouho se spolu procházeli v hotelové zahradě a jejich suity se držely uctivě v pozadí. Občas jsme je viděli zaujatě gestikulovat, občas klidně hovořit; pak se Bonaparte k otci lišácky přitočil a vzal jej kolem ramen, možná proto, aby hodnostáři na dvoře a mnozí zvědavci kolem mohli říci, že generál Marbot podporuje Bonapartovy plány, neboť ten obratný muž neopomněl žádný prostředek vedoucí k cíli; jedny svedl a u druhých, kteří mu odolali, chtěl alespoň vzbudit zdání, že uspěl. Což se mu dařilo skvěle!

Otec se po druhém rozhovoru vrátil ještě zamyšlenější než po prvním a v hotelu hned nařídil, ať se připraví nazítří na odjezd; onoho dne však měl generál Bonaparte obhlížet kolem města k opevnění vhodné výšiny a všichni poštovní koně byli zamluveni. Čekal jsem, že se otec kvůli tomu rozhněvá. Spokojil se slovy: „Tak začíná všemohoucnost!“ a přikázal najmout koně jinde, tolik chtěl už být pryč od města a divadla, které jej šokovalo. Volní koně nebyli k nalezení. Tehdy plukovník Ménard, který pocházel z jihu a vyznal se tu, poznamenal, že silnice z Lyonu do Avignonu je strašně vymlácená, naše vozy by se na ní mohly polámat a že by bylo lepší plout po Rhôně, jejíž řeciště nám skýtá kouzelné pohledy. Plukovník Ménard tedy najal velkou loď; naložily se na ni oba vozy a nazítří za rozbřesku jsme se všichni nalodili. Ten nápad nás málem zahubil.

Byl podzim, málo vody, loď co chvíli narážela a dřela o dno, báli jsme se, že se rozlomí. První noci jsme spali v Saint-Péray, pak v Tain a k ústí Drômy jsme dorazili až za dva dny. Tady bylo vody mnohem víc a my pokračovali rychleji; pak nás ale čtvrt hodiny nad mostem Saint-Esprit přepadl jeden ze strašných poryvů větru zvaného mistral a lodníci nebyli schopni přirazit ke břehu! Polekali se, místo práce se začali modlit a zuřivý vítr spolu s proudem hnaly naši loď k mostu! Byli bychom narazili do pilíře a potopili se, jenže otec a my všichni jsme popadli bidla, vystrčili je vpřed a odrazili srážku se sloupem, k němuž jsme byli hnáni. Úder však byl tak veliký, že jsme popadali na lavice. Náraz ale změnil směr lodi, která takřka zázrakem pod mostním obloukem proplula. Lodníci se z hrůzy trochu vzpomatovali, jakž takž se chopili kormidel, mistral ale zuřil dál a opíral se do obou povozů tak, že se téměř nedalo manévrovat. Konečně šest mil nad Avignonem nás to vrhlo na velký ostrov, kde se loď zabořila do písku tak, že ji bez síly mnoha rukou nebylo možné uvolnit. Navíc se naklonila a my se báli, že se každým okamžikem potopí. Pak lodníci položili několik fošen mezi loď a břeh, natáhli záchranný provaz a takto jsme se bez nehody, nikoliv však bez nebezpečí vylodili. Znovu se nalodit v tak silném větru bylo nemožné. Nepršelo, a tak jsme pronikli do nitra ostrova, který byl velký a zdál se zprvu neobydlený; pak jsme spatřili něco jako kouř a narazili na dobré lidi, kteří se

o nás postarali. Umírali jsme hladu, zásoby na lodi byly nedostupné a měli jsme jen trochu chleba. Ti lidé nám řekli, že ostrov je plný slepic, které tu žijí divoce a které oni, je-li třeba, střílejí. Otec rád lovil a potřeboval si oddechnout od starostí; vzali jsme pušky, vidle, hole a se smíchem vyrazili na slepičí lov. Několik jsme jich zabil, i když to nebylo snadné, protože létaly jako koroptve. Posbírali jsme v lese hodně vajec, vrátili se na farmu a zapálili před ní veliký oheň, kolem něž jsme rozbili tábor. Komorník zatím s farmářčíným přičiněním připravoval drůbež i vejce na několik způsobů. Zvesela jsme povečeřeli a pak usnuli na seně; nikdo se neodvážil vlézt do postelí, které nám ti dobří venkované nabídli, tak málo čistě se nám zdály. Lodník a otcův sluha, které jsme nechali hlídat u lodi, nás ráno přišli upozornit, že se vítr utišil. Všichni lodníci a vesničané si tedy vzali lopaty a rýče, po několika hodinách namáhavé práce dostali loď na vodu a my mohli pokračovat k Avignonu, kam už jsme dorazili bez nehody. Fáma našemu dobrodružství přidala, takže se v Paříži vyprávělo, jak jsme zahynuli na vodách Rhôny. Vstup do Avignonu, zvlášť připlouváte-li po Rhôně, je velice malebný; starý papežský palác, opevnění kolem města, početné zvonice a hrad Villeneuve na druhém břehu tvoří obdivuhodný pohled! V Avignonu jsme našli paní Ménardovou s jednou z jejích neteří a společně strávili ve městě tři dny prohlídkami krás okolí, přičemž jsme nezapomněli ani na fontánu Vacluse. Otec s odjezdem nespíchal, neboť M. R... napsal, že na jihu nepolevující vedra zpomalila jejich pochod. Otec nechtěl dorazit před našimi koňmi.

Z Avignonu jsme se vydali k Aix. Dojeli jsme ke břehům řeky Durance, která se překračovala na prámech, a našli ji tak zvedlou a rozlitou, že nebyla naděje ji překročit dřív než za pět šest hodin. Uvažovali jsme o návratu do Avignonu, když panský vypadající statkář od přívozu, majitel roztomilého zámečku na návrší pět stovek kroků od břehu, požádal otce, aby si zde odpočal tak dlouho, dokud se vozy nebudou moci nalodit. Otec přijal v domnění, že to bude jen na pár hodin. V Alpách, kde Durance pramení, se však asi strhly bouřky a řeka stoupala po celý den. Byli jsme tedy nuceni přijmout pohostinství, které nám majitel zámečku ochotně nabídl, i na noc, celý den jsme pak věnovali procházkám. Takle epizoda z naší cesty mi vůbec nebyla proti mysli.

Druhého dne byla řeka ještě divočejší než večer. Náš hostitel, zanícený republikán, znal řeku dobře, věděl, že dříve než za čtyřiaadvacet hodin neopadne, a vyrazil bez našeho vědomí do městečka Cavaillon, které bylo jen dvě míle odtud na stejném břehu jako Bompard. Všem místním vlastencům oznámil, že je u něj divizní generál Marbot. Pak se ten člověk triumfálně vrátil do svého zámečku. Do hodiny za ním přijela kavalkáda složená z nejhorlivějších cavaillonských vlastenců, kteří otci přinesli jménem představitelů města „provždy velmi republikánského“ pozvání na banquet.

Otec, jemuž ovace nebyly příjemné, nejprve odmítl; občané však naléhali a zdůrazňovali, že vše už je připravené a obyvatelé shromáždění, až se podvolil a my se vydali do Cavaillonu.

Nejkrásnější hostinec byl ozdoben květinovými girlandami a zaplněn černými klobouky, honorací z města i předměstí. Po nekonečných zdvořilostech jsme se ro-

zesadili kolem obrovitého stolu pokrytého nejvybranějšími jídly, zejména strnady, ptáky v tomto kraji velice rozšířenými. Pronášely se plamenné projevy proti nepřátelům svobody. Bylo proneseno přemnoho přípitků a večere se protáhla až do desáté večer. Na návrat do Bompardu bylo pozdě; otec ostatně nemohl jen tak hostitelům odejít. Rozhodl se tedy zůstat v Cavaillonu a zbytek večera uběhl dost hlučně. Pak zvolna každý z pozvaných odcházel domů a my osaměli. Nazítří se pan Gault zeptal hostinského, jaká část útraty za tu obrovskou městskou hostinu na otce vychází; domníval se, že šlo o piknik, kde každý platí za sebe. Ten dobrák mu předložil účet přes 1500 franků, protože stateční vlastenci nezaplatili ani měďák. Řekli nám, že několik hostů za sebe chtělo zaplatit, většina je však přesvědčila, že by to generála Marbota urazilo...!

Kapitán Gault byl vzteky bez sebe, avšak otec, který v první chvíli nevycházel z údivu, se nakonec rozesmál a řekl hostinskému, ať si pro peníze přijde do Bompardu, kam jsme se ihned vrátili. Otec se o tom našemu hostiteli, jehož štedře za služby odměnil, slovem nezmínil. Pak jsme využili poklesu vody, konečně překročili Durance a vydali se k Aix.

Přestože jsem ještě nebyl zralý vést s otcem řeči o politice, to, co jsem slyšel, mě utvrdilo, že za uplynulá dvě léta se jeho republikánské přesvědčení změnilo a že to, co slyšel v Cavaillonu, je definitivně předělalo; na povedený piknik se však nikterak nehněval. Dokonce se smál vzteku kapitána Gaulta, který bez ustání opakoval: „Už se nedivím, že navzdory drahotě strnadů jich ti blázni spořádali tolik a že objednávali tak mnoho lahví vybraného vína...!“

Po noci strávené v Aix jsme se vydali k Nice. Byl to poslední den jízdy. Projeli jsme hory i překrásný les Estérel a potkali velitele brigády (či plukovníka) 1. husarského pluku, který se v doprovodu jednoho důstojníka a několika jezdců vracel s unavenými koňmi a mířil k základně Puy ve Velay. Plukovník se jmenoval pan Picart, jeho pluk mu nechali s ohledem na organizační schopnosti a často jej posílali do týlu, aby tu zajistil výstroj mužů i koní, což oboje pak posílal k bojovým eskadronám, u nichž se objevoval zřídka a zůstával krátce.

Vida pana Picarta, otec dal zastavit, sestoupil, představil mě plukovníkovi a pak jej vzal stranou. Požádal jej, aby navrhl nějakého uvážlivého a dobře vychovaného poddůstojníka, který by mi mohl dělat mentora. Plukovník jmenoval četaře Pertelaye. Otec si poddůstojníkovu jméno poznamenal a pak jsme pokračovali v cestě až do Nice, kde jsme našli komandanta M. R... ubytovaného ve vynikajícím hostinci s celou naší výbavou a koňmi ve velmi dobrém stavu.

Kapitola osmá

Nice bylo plné vojska. Byla tu i jedna eskadrona 1. husarského pluku, do kterého jsem patřil. V nepřítomnosti plukovníka velel onomu pluku velmi odvážný velitel eskadrony jménem Muller (což byl otec onoho nešťastného pobočníka ze 7. husarského, kterého vedle mne zranil výstřel děla u Waterloo). Když se komandant Muller dozvěděl, že právě přijel divizní generál, vypravil se k mému otci a spolu dohodli, že po několika dnech odpočinku nastoupím službu u 7. roty vedené kapitánem Mathisem, zasloužilým mužem, který se později za císařství stal plukovníkem a za restaurace polním maršálem.

Přestože ke mně byl otec laskavý, cítil jsem k němu takovou úctu, že jsem se v jeho přítomnosti ostýchal, a tento ostych mu připadal větší, než skutečně byl. Často mě kvůli tomu oslovoval jako slečnu Marcellinu: to mě, zvláště co jsem byl husarem, velice trápilo. Ve snaze přemoci onen ostych si otec přál, abych sloužil spolu se svými druhy; ostatně, jak už jsem poznamenal, nedalo se do armády vstoupit jinak než jako prostý voják. Pravda, můj otec by mě byl mohl vzít k sobě, protože můj pluk byl součástí jeho divize; avšak kromě už naznačeného důvodu si přál, abych se naučil sám sedlat a strojit svého koně, ošetřovat zbraně, a netoužil, aby se jeho syn těšil nejmenší výsadě, protože by to mělo na vojsko špatný vliv. Hodně znamenalo už to, že jsem byl přidělen k eskadroně, a nebylo nutno podstoupit dlouhý i nudný výcvik v týlu.

Po několik dnů jsem s otcem a jeho štábem projížděl překrásné okolí Nice. Pak nadešel den mého nástupu k eskadroně a otec požádal komandanta Mullera, aby mu poslal četaře Pertelaye. Musíte však vědět, že u pluku byli dva bratři téhož jména, tělesně i povahově naprosto odlišní. Jako by si je autor kusu Dva Philibertové vzal za vzor. Pertelay mladší byl kladný Philibert a Pertelay starší záporný Philibert. Toho druhého otec vybral jako mého mentora; avšak v tom krátkém čase, kdy spo-

lu mluvili, zapomněl pan Picart k Pertelayovu jménu dodat mladší. Poněvadž mladší nepatřil k eskadroně nalézající se v Nice a starší skutečně k 7. rotě, do níž jsem měl vstoupit, náležel, měl komandant Muller za to, že plukovník hovořil s mým otcem o tom starším a že toho rabiáta vybrali, aby otrkal mladíka jemného a ostýchavého. Poslal nám tedy Pertelaye staršího. Byl to husar ze staré školy, pijan, křikloun, rváč a bitkář, zároveň však statečný až k bláznovství. Nic neuměl, pokud to zrovna nebylo o koni, zbrani a chování před nepřítelem. Pertelay mladší byl naopak jemný, zdvořilý, velmi vzdělaný, k tomu pohledný a statečný stejně jako jeho bratr a čekala by jej slibná budoucnost, kdyby byl nepadl ještě zcela mlád na bitevním poli.

Vraťme se však k staršímu. Dorazí k mému otci, a co vidíme? Chlapíka nádherné postavy, jenže s čáskem na uchu, s plandající šavlí, rudolící obličej rozřatý obrovskou jizvou, navoskované kníry na půl stopy se ztrácejí za ušima, dva dlouhé copy spletené na spáncích padají z pod čáka až na prsa, a ta vizáž...! vizáž darebáka, zdůrazněná ještě trhanou řečí, jakož i jednou z nejdivočejších franko-alsaských hatmatilek. Ta poslední vada otce nepřekvapila, neboť dobře věděl, že 1. husarský pluk je bývalý regiment de Bercheny, do něž se dřív přijímali jen Němci a v němž se do roku 1793 velelo jen němčinou, která byla důstojníkům i husarům bližší, protože téměř všichni se narodili v oblastech na březích Rýna. O to více však otce překvapilo vzezření, tón a rváčský vzhled mého mentora.

Později jsem se dozvěděl, že se rozmýšlel, má-li mě svěřit do rukou toho chlápka, avšak pan Gault mu připomenul, že jej plukovník Picart označil jako nejlepšího poddůstojníka eskadrony, a otec dospěl k závěru, že to zkusí. Tak jsem šel s Pertelayem, který mě bez okolků vzal pod paži, došel do mé světnice, ukázal, jak složit svršky na věšák, a odvedl mě do malých kasáren v bývalém klášteře, nyní zbraném 1. husarským plukem. Můj mentor mě pak nechal osedlat a odsedlat pěkného koníka, jehož mi otec koupil; předvedl, jak připnout plášť a zbraně. Nakonec, když vše ukázal, usoudil, že je čas večeře. Protože otec si přál, abych jedl s mentorem, vybavil nás na tyto výdaje tučným obnosem.

Pertelay mne zavedl do hospůdky se sálem plným husarů, granátníků a vojáků všech zbraní. Obsloužili nás, na stůl postavili obrovskou láhev jednoho z nejsilnějších červených vín a Pertelay mi nalil notný doušek. Připili jsme si. Můj společník vyprázdnil sklenici a já postavil svou, aniž jsem ji zvedl ke rtům, neboť jsem dosud nikdy nepil čisté víno a pach té tekutiny mi byl nepříjemný. Postěžoval jsem si mentorovi, který býčím hlasem zařval: „Číšníku... přines limonádu tomu klukovi, co nikdy nepije víno...!“ Sálem otřáslы mohutné výbuchy smíchu...! Zkoprněl jsem, neodhodlal jsem se však víno ochutnat a zároveň jsem si netroufal požádat o vodu. Večeřel jsem tedy bez pití...

Přivykání vojenskému životu je vždy velmi tvrdé. A bylo takové obzvlášť v dobách, o nichž mluvím. Zažil jsem tedy pár obtížných chvilék. Co se mi ale zdálo nenesitelné, bylo spát s druhým husarem, protože řady přidělovaly jen jednu postel pro dva vojáky. Pouze poddůstojníci spali odděleně. První noc, kdy jsem spal v kasárnách, jsem se právě uložil, a tu přišel k posteli obrovitý čahoun husar, který dorazil hodinu po ostatních. Vida, že už tam kdosi je, sundal lampu a strčil mi ji pod

nos, aby si mě zblízka prohlédl, načež se svlékl. V té chvíli mě ani nenapadlo, že si chce lehnout vedle mne; z čehož jsem byl rychle vyveden, když hrubě řekl: „Odsuň se, rekrute!“ Pak vlezl do postele, zabral jí tři čtvrtiny a začal strašně chrápat. Nedokázal jsem zavřít oči, hlavně pro strašný puch, který táhl z balíku, co si můj druh ve zbrani složil pod hlavu. Nedovedl jsem si představit, co to může být. Abych se přesvědčil, vsunul jsem potichu ruku do té věci a našel koženou zástěru, celou prosáklou smolou, jakou používají ševci pro napuštění dratve! Můj milý spolunoclezník byl plukovním ševcem. Bylo mi tak zle, že jsem vstal, oblékl se a šel si lehnout do stáje na otep slámy. Nazítří jsem se s onou nepřijemností svěřil Pertelayovi a ten referoval podporučíkovi našeho oddílu. Byl to dobře vychovaný muž; jmenoval se Leisteinschneider. Za císařství se stal plukovníkem, prvním Bessièresovým pobočníkem, a byl zabit. Pan Leisteinschneider pochopil, jak je zatěžko spát se ševcem, postaral se, aby mi dali postel v pokoji poddůstojníků, a mně tím udělal velkou radost.

Ačkoliv revoluce přinesla veliké uvolnění vzhledu jednotek, 1. husarský pluk si vždy uchoval svůj ráz, jako by dosud byl plukem Bercheny; všichni jezdci, pomine-li fyzické rozdíly, si byli podobni oděvem, a protože husarské pluky nosily nejen copy, ale i dlouhé pletence přes spánky a zakroucené kníry, požadovaly se copy, kníry a pletence od všech u sboru. Protože já nic z toho neměl, zavedl mě mentor k parukáři eskadrony, kde jsem koupil falešný cop a pletence. To pak připjali k mým už obstojně dlouhým vlasům, které jsem si od nástupu nechával růst. Ta paráda mi ze začátku překážela; přesto jsem si na ni zakrátko zvykl a líbila se mi, protože jsem si představoval, že mi dodává vzhled starého husara. S kníry to ale byla potíž: měl jsem vousů jako mladé děvče. Bezvousá tvář by ale rušila vzhled eskadrony a Pertelay v souladu s berchenyovskými zvyky vzal hrnec s černým leštidlem a palcem mi přimaloval dva obrovské kníry, které mi zakrývaly horní ret a sahaly skoro až k očím. A poněvadž v těch časech neměla čáka stínítka, stávalo se mi při přehlídkách či na strážích, tedy v pozicích, v nichž je nutno stát zcela nehybně, že žhavé paprsky italského slunce dopadajícího na mou tvář vysušily vlhkost vosku, s nímž mi namalovali vousy, a ten schnoucí vosk mi velice nepříjemně stahoval obličej! Přesto jsem nehnul brvou. Byl jsem přece husar! To slovo v sobě skrývalo cosi magického; kromě toho jsem od okamžiku nástupu vojenské služby věděl, že mým prvním úkolem je podřídit se řádům.

Otec a část divize byli dosud v Nice, když se dozvěděli o událostech 18. brumairu, které svrhly direktorium a nastolily konzulát. Otec direktoriem příliš opovrhoval, než aby jej litoval, obával se ale, že generál Bonaparte, zpitý mocí, se po nastolení pořádku ve Francii nespokojí s prostým titulem konzula, a prorokoval nám, že za krátký čas se bude chtít stát králem. Otec se spletl jen v titulu; o čtyři roky později se Napoleon prohlásil Císařem.

Přes obavy z budoucnosti si otec blahořečil, že při 18. brumairu nebyl v Paříži, a já se domnívám, že kdyby tam byl, pevně by se záměřům generála Bonaparta postavil. Avšak v armádě, v čele divize tváří v tvář nepříteli, dával přednost trpné vojenské poslušnosti. Odmítl návrhy několika generálů a plukovníků na pochod k Paříži

v čele svých jednotek: „Kdo,“ řekl jim, „bude bránit hranice Francie, když my ji opustíme, a co se s Francií stane, jestliže k válce s cizinci přidáme ještě hrůzy občanské války?“ Tím moudrým stanoviskem uklidnil rozvášněné; státním převratem byl nicméně rozladěn. Miloval vlast a chtěl ji chránit, aby nepodlehla panskému jhu.

Řekl jsem, že zařazením mezi prosté husary mě chtěl otec zbavit školáckého a trochu nemotorného chování, který jsem za krátký pobyt v pařížské společnosti neztratil. Výsledek předčil jeho očekávání, protože život mezi povykujícími husary a pod dohledem pandursky vypadajícího mentora, směřujícího se mým hloupostí, mě zařadil do smečky. Ze strachu, abych nebyl se svou ostýchavostí k smíchu, jsem ze sebe dělal dáblíka. Zatím ne natolik, aby mě přijali do spolku, který si říkal sběr a měl uchazeče ve všech eskadronách 1. husarského pluku.

Sběr tvořili nejtvrďší a nejstatečnější vojáci pluku. Členové sběře si pomáhali navzájem a proti všem, zejména před nepřítelem. Mezi sebou si říkali čtveráci a poznávali se podle zářezu nožem na prvním knoflíku pravé řady kožíšku a dolmanu. Důstojníci o existenci sběře věděli, ale protože se její největší prohřešky omezovaly na krádež několika ovcí a slepic či pár zlomyslností vůči místním obyvatelům a také protože čtveráci byli v ohni první, zavírali velitelé nad sběří oči.

Byl jsem větroplach a toužil se dostat do společnosti těch chlapíků; zdálo se mi, že se tak nejlépe svým druhům vyrovnám; marně jsem však chodil do šermířny, cvičil výpady a odseky šavlí, střelbu z pistole i musketonu, vrážel lokty do každého kolem, vlácel po zemi šavli a narážel si čáko na ucho, příslušníci sběře se na mne dívali jako na děcko a odmítali mě mezi sebe vzít. Teprve následující nepředvídaná událost měla za následek mé jednoznačné přijetí.

Italská armáda tehdy ovládala Ligurii a rozprostírala se v pruhu dlouhém šedesát mil, jehož pravici tvořil záliv Spezzia u Janova, střed byl ve Finale a levý bok v Nice a u Var, to jest u francouzské hranice. Měli jsme tedy za zády moře a hleděli k Piemontu obsazenému rakouskou armádou, od níž nás dělil jen pruh Apenin, táhnoucí se z Var ke Gavi. V tomto nepříznivém postavení hrozilo francouzské armádě, že bude rozetnuta ve dvě, což se také za pár měsíců stalo. Nepředbíhejme však.

Otec dostal rozkaz soustředit divizi v Savoně, malém přímorském městečku deset mil od Janova. Štáb umístil na biskupství. Pěchota se rozložila po předměstích a sousedních vesničkách, aby hlídala údolí, jimiž se vinuly cesty a silnice vedoucí do Piemontu. 1. husarský pluk, přemístěný z Nice do Savony, bivakoval na planině zvané La Madona. Předsunuté hlídky byly v Degi, čtyři či pět mil před námi, na odvrácené straně Apenin, jejichž vrcholky pokrýval sníh, zatímco se Savona a její okolí těšily příjemnému teplu. Bivakování by to bylo příjemné, kdybychom měli víc potrávín, jenže silnice mezi Janovem a Nice tenkrát ještě neexistovala. Moře brázdily anglické řadové lodě, armáda žila tedy jen z toho, co jí na mulách dopravilo pár zásobovacích jednotek po Corniche, nebo co dovezly malé bárky, které proklouzly nepozorovaně podél pobřeží. Tyto nepravidelné dodávky s bídou pokrývaly denní potřebu obilí; země našťastí poskytovala hodně vína, což vojáky drželo a pomáhalo jim odevzdaně snášet nedostatek. Jednoho dne jsem se za pěkného počasí s mistrem Pertelayem, svým mentorem, procházel po mořském břehu; on zahlédl hostinec

v zahradě s pomerančovníky a citrónovníky. V jejich stínu stála řada stolů ověncených vojáky všech zbraní. Navrhl, ať tam jdeme. Ačkoliv se mi nepodařilo přemoci odpor k vínu, šel jsem s ním rád.

Nutno říci, že v oněch dobách neměly jezdecké opasky ještě háček na zavěšení šavle. Pochva se musela za chůze držet levačkou a její konec se vláčel po zemi. Po dláždění to rachotilo a dodávalo nápadný vzhled. Což stačilo, abych to dělal také. Sotva jsme ale vešli do zahrady, o níž jsem se zmínil, konec pochvy mé šavle zavadil o botu mohutného jízdního dělostřelce, rozvalujícího se s nataženými nohama na židli. Jízdní dělostřelectvo, jemuž se říkalo létající artilerie, vzniklo na začátku revolučních válek z dobrovolníků od granátnických rot, které toho využily, aby se zbavily největších divochů.

Létající kanonýři byli proslulí odvahou a také sklony k šarvátkám. Ten, kterému moje šavle zavadila o nohu, se na mě hrubě a hlasitě rozkřikl: „Husare...! moc ti plandá šavle...!“ Beze slova jsem šel dál. Tu do mě Pertelay šfouchl a pošeptal: „Řekni mu: Tak ji zvedni!“ A já dělostřelci řekl: „Poďď ji zvednout!“ „Nic snazšího,“ odpověděl on. A Pertelay mi znovu šeptem napoví: „To se uvidí!“ Po těch slovech se kanonýr, spíš Goliáš, protože měřil šest stop, zvedne ze židle s výhružným výrazem... ale mentor se vrhne mezi něj a mne. Všichni dělostřelci, co jsou v zahradě, se postaví za svého kamaráda, dav husarů se ale připojí ke mně a k Pertelayovi. Rozčilujeme se, křičíme, všichni mluví naráz, myslím si, že se všechno sepere, protože ale husarů bylo jednou tolik, vše se utišilo. Dělostřelci pochopili, že budou-li tásit, budou v menšině, a nakonec dali obroví na srozuměnou, že jsem ho dotekem šavle nechtěl nijak urazit a že bychom se měli v dobrém rozejít. Jenže v té tlačenici mi dvacetiletý dělostřelecký trubač řekl pár nadávek a já do něj strčil tak prudce, až upadl po hlavě do škarpy plné bláta. Skončilo to tak, že jsem se s chlapcem měl bít na šavle.

Vyšli jsme tedy ze zahrady v doprovodu všech přítomných až k pevnému písčitému břehu, jako stvořenému ke zkrřížení čepelí. Pertelay věděl, že se šavlí zacházím obstojně; přesto mi dal několik rad, jak na protivníka zaútočit, a přivázel mi jílec šavle velkým šátkem k zápěstí.

Teď bych se měl zmínit, že otec souboji velice opovrhoval, což kromě přesvědčení o barbarských zvycích pramenilo z dob jeho mládí. Během služby v gardách sekundoval kamarádovi, kterého velmi miloval a který byl zabit v souboji z příčiny naprosto nicotné. Když otec převzal velení, nařídil žandarmům zatknout a předvést všechny vojenské osoby, které by zkrřížily zbraně.

Přestože jsme já i trubač ten příkaz znali, svlékli jsme dolmany a uchopili šavle. Otočil jsem se zády k Savoně, můj protivník k ní stál tváří. Sotva jsme začali šermovat, trubač uskočil, popadl svůj dolman a prchal...! „Zbabělče!“ křičel jsem, „utíkáš...!“ A chtěl jsem jej pronásledovat, když mě pár železných paží uchopilo zezadu za límec...! Otočím hlavu... a kolem mne osm či deset četníků... Pochopil jsem, proč můj protivník uprchl i se svědky, které jsem viděl s Pertelayem pádit pryč, protože nikdo nechtěl být zatčen a předveden generálovi.

Byl jsem zadržen a odzbrojen. Sebral jsem dolman a provinile šel s hlídači, jimž

jsem neprozradil jméno. Zavedli mě do biskupství, kde sídlil otec. Ten se právě radil o služebních věcech s generálem Suchetem (pozdějším maršálem), který dorazil do Savony. Procházeli se po galerii vedoucí na dvůr. Žandarmové mě dovedli před generála Marbota, aniž tušili, že jsem jeho syn. Strážmistr vysvětlil důvod zadržení. Otec mě s nejpřísnější tváří pokáral. Sotva skončil, řekl strážmistřovi: „Zaveďte toho husara do citadely.“ Beze slova jsem odešel a generál Suchet, který mne neznal, netušil, že byl právě svědkem scény mezi otcem a synem. Teprve nazítří se dozvěděl totožnost osob a později o té scéně často se smíchem vyprávěl. Po příchodu do citadely, staré janovské pevnosti nad přístavem, mě zavřeli do obrovského sálu, kam pronikalo světlo jen střílnou od moře. Pomalu jsem se vzpamatovával z rozrušení: udělený trest se mi zdál zasloužený; nelitoval jsem ale tolik neposlušnosti vůči generálovi jako starosti způsobené otci. Byl jsem smutný po celý zbytek dne.

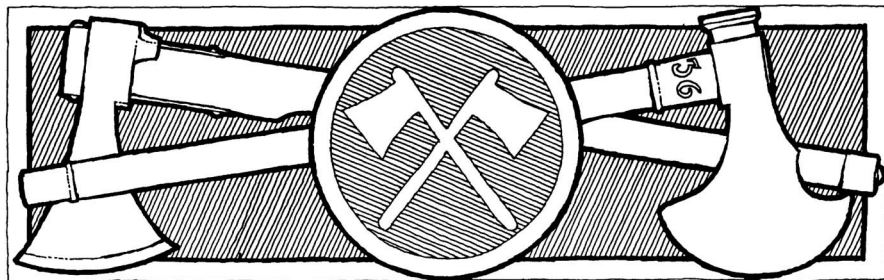
Večer mi starý vysloužilce z janovských jednotek přinesl džbánek s vodou, kousek komisárku a otep slámy, na niž jsem se hladový natáhl. Nemohl jsem usnout, protože jsem byl příliš rozrušený a také kvůli rejdní tlustých krys, požírajících můj chléb, všude okolo. Ve tmě jsem se nořil do trudných myšlenek. Asi kolem desáté jsem zaslechl otevírání zámku. Spatřil jsem otcova starého a věrného služebníka Spira. Prozradil mi, že po mém vsazení do citadely prosili plukovník Ménard, kapitán Gault a všichni důstojníci otce o milost, čemuž generál vyhověl a pověřil Spira, aby mě vyhledal a guvernérovi pevnosti předal propouštěcí rozkaz. Dovedli mě před guvernéra generála Bugeta, vynikajícího člověka, který přišel o ruku ve válce. Znal mne a vážil si otce. Byl přesvědčen, že vrácení šavle musí doprovodit mravním naučením, které jsem vyslechl poměrně v klidu s myšlenkou, že mě horší výčitky čekají od otce. Neměl jsem odvalu to snášet a rozhodl se utéct, bude-li to možné. Nakonec nás odvedli k bráně citadely; noc byla tmavá, Spire přede mnou kráčet s lucernou a cestou úzkými a křivolakými uličkami města mi ten dobrák, z radosti, že jsem venku, vypočítával, co vše příjemného mohu v generálním štábu čekat; tak například, říkal, čekej, že ti otec pořádně vynadá...! Ta poslední věta rozhodla. Abych nechal otcovský hněv trochu opadnout, rozhodl jsem se, že před něj předstoupím až za pár dní a vrátím se raději do tábora v La Madona. Ubohému Spirovi bych unikl snadno, avšak ze strachu, že mě bude s lucernou pronásledovat, jsem světlo vykoppl, že odlétlo na deset kroků, a já se spasil útekem, zatímco ten dobrák tápal po lampě a vykřikoval: „Ach! Ty malý darebo... řeknu to otci; to byl nápad, na mou čest, dát tě dohromady s těmi berchenyovskými husarskými bandity! Taková škola lumpáren...!“

Nějakou chvíli jsem bloudil opuštěnými ulicemi, pak jsem našel cestu k La Madona a došel do tábora pluku. Všichni husaři mysleli, že jsem ve vězení. Sotva mě ve světle ohňů poznali, shlukli se kolem, vyptávali se, řvali smíchy při vyprávění, jak jsem se zbavil muže, který mě měl odvést ke generálovi. Zejména příslušníky sběře moje rozhodnost nadchla a jednohlasně rozhodli, že mě berou mezi sebe. Té noci se zrovna chystali na výpravu až k branám Dega, aby odehnali stádo skotu patřící rakouské armádě. Francouzští generálové stejně jako velitel sboru museli dělat, že o nájezdech vojáků do předpolí za účelem obstarání potravy, kterou oni ne-

mohli zabezpečit, nic nevědí. V každém pluku vytvořili tedy nejodvážnější vojáci tlupy zlodějů, které s obdivuhodným nadáním nacházely nepřátelské zásoby a lstí i odvahou se jich zmocňovaly.

Vykutálený překupník sběři z 1. husarského pluku prozradil, že stádo dobytka, které Rakušanům právě prodal, se pase na loukách čtvrt míle od Dega. Šedesát husarů, ozbrojených jen musketony, se je vydalo odehnat. Projeli jsme několik mil horami postranními a neschůdnými cestami, vyhýbali jsme se silnicím, zlikvidovali jsme pět Chorvatů hlídajících stádo a spících v kůlně. Stádo jsme bez výstřelu odehnali a Chorvaty nakonec, aby nevzbouřili posádku v Degu, nechali svázané na místě. Vrátili jsme se do tábora zchvácení, ale rozradostnění kouskem, který jsme nepříteli provedli a který nám zabezpečil zásoby.

Vyprávěl jsem o té události, abych vysvětlil bídu naší armády v Itálii a poukázal, kam až může vést vojska nouze. Velitelé musí pak takové věci nejen přehlížet, ale jsou nuceni takto získané zásoby využít a dělat, že nevědí, odkud pocházejí.

Kapitola devátá

Štěstí mi na vojenské dráze přálo tak, že jsem přeskočil desátnickou hodnost a z prostého vojína se stal četařem. Povím vám jak.

Vlevo od otcovy divize byla divize generála Sérase, který měl hlavní štáb ve Finale. Tato divize, zabírající část Ligurska, kde jsou hory nejstrmější, se skládala pouze z pěchoty, protože jezdeckvo se mohlo pohybovat řídkými cestami dělicími středomořské pobřeží od Piemontu jen v malých oddílech. Generál Sérás dostal od vrchního velitele Championneta¹¹ rozkaz provést s většinou divize průzkum vpřed k hoře Santo-Giacomo, za níž leželo několik údolí. Napsal otci, aby mu na tu výpravu dal odřad padesáti husarů. Nebylo možné odmítnout. Otec vyslovil s žádostí generála Sérase souhlas a určil poručíka Leisteinschneidera jako velitele odřadu, k němuž byl začleněn i můj oddíl. Vyrazili jsme z La Madona na Finale. Po mořském břehu vedla jen špatná cesta jménem Corniche. Poručík si pádem z koně vymkl nohu. Po něm byl hodnostně nejvyšší četař Canon, pěkný mladík, velmi schopný, vzdělaný a zejména sebejistý.

Generál Sérás v čele divize vystoupil následující den na zasněženou horu Santo-Giacomo, kde jsme bivakovali. Další den jsme měli postupovat kupředu a najisto narazit na nepřitele; jenže jak početného...? To generál vůbec nevěděl, a protože mu rozkazy vrchního velitele nařizovaly prozkoumat v oněch místech rakouské pozice, aniž by se nechal vtáhnout do bojů, a byl nucen obtížně ustupovat před silnějším nepřítelem, rozhodl se postupovat s pěší divizí obezřetně a předsunout dvě tři míle odřad, který by prozkoumal kraj a hlavně získal pár zajatců. Z nich doufal vytáhnout užitečné informace, protože venkované nic nevěděli nebo nechtěli říct. Protože ale generál věděl, že příliš vysunutý pěší odřad by čekaly potíže a že pěšky dorazí očekávané zprávy pomalu, svěřil průzkumný a výzvědný úkol padesátce husarů. Krajina je v oněch místech velmi členitá, a tak předal spolu s mapou poddůstojní-

kovi písemné instrukce. Zdůrazňoval, že musíme postupovat, dokud nenarazíme na nepřátelské pozice, a že si hlavně přeje, abychom přivedli pár zajatců.

Pan Canon svůj odřad uspořádal znamenitě. Vytvořil malinký předvoj, do boků vyslal zvědy a přijal všechna opatření obvyklá v záškodnické válce. Dvě míle od tábora jsme narazili na velký hostinec. Náš poddůstojník se vyptával hostinského a dozvěděl se, že za čtvrt hodiny pochodu narazíme na rakouský sbor, jehož sílu nedokáže odhadnout, ví však, že čelní pluk tvoří odporní husaři, kteří okolní obyvatelstvo týrali.

Po té zprávě jsme postupovali dál. Sotva jsme však urazili pár stovek kroků, zhroutil se pan Canon v sedle a naříkal, že strašně trpí, že nemůže pokračovat dál, a předal odřad služebně po něm jdoucímu poddůstojníku, Pertelayovi staršímu. Ten namítl, že je Alसान, že neumí francouzsky číst, a tudíž nerozumí předané mapě ani generálovým instrukcím: pročež velení nechce. Ostatní poddůstojníci z dob Berchenyho, stejně nevzdělaní jako Pertelay, z týchž důvodů odmítli, a podobně tomu bylo s desátníky. Marně jsem se je pokoušel povzbudit, nabízel, že generálské pokyny budu číst a vysvětlím náš postup na mapě tomu z poddůstojníků, který velení převezme. Znovu odmítli a k mému velikému překvapení všechny ty staré kníry prohlásily: „Vel ty, půjdeme za tebou bez odmlouvání!“

Přání odřadu bylo jednomyslné a já chápal, že pokud odmítnu, nedostaneme se dál, čest pluku bude pošpiněna a rozkaz generála Sérase zůstane nesplněn, což nebylo možné zejména proto, že průzkum měl ubránit divizi před nepřijemnostmi. Přijal jsem tedy velení, nejdřív jsem se ale pana Canona optal, zda by nebyl přece jen schopen pokračovat. Ten začal znovu sténat a vrátil se do hostince. Přiznávám, že jsem o jeho bolestech nepochyboval; jenže muži z odřadu, kteří jej znali lépe, o něm mluvili uštěpačně.

Mohu bez nadsázky říci, že mi příroda nadělila notnou dávku odvahy. A dodávám, že bývaly časy, v nichž se mi uprostřed válečných nebezpečí líbilo. Dostatečně to, domnívám se, dokazuje jedenáct utržených zranění a pár skvělých činů. Tak jsem já, sedmnáctiletý obyčejný husar, převzal velení, náhodou mi nad padesátkou mužů svěřené, a rozhodl se kamarádům dokázat, že nemám-li ještě zkušenost a vojenské nadání, nechybí mi statečnost. Postavil jsem se tedy odhodlaně do čela a vydal se na pochod směrem, v němž měl být nepřítel. Jeli jsme dlouho, než naši zvědové spatřili venkovana, který se pokoušel ukrýt. Vyslechli jsme ho; zdálo se, že byl pět mil odtud, a tvrdil, že nepotkal jediný rakouský oddíl. Byl jsem si jist, že ze strachu či zlomyslnosti lže, protože jsme museli být už velmi blízko nepřátelského ležení. Vzpomněl jsem si na rady výtisku Dokonalého bojovníka, věnovaného mi otcem, že je třeba někdy ve válce venkovany zastrašit, aby promluvili. Zvýšil jsem hlas, snažil se mládí zakrýt divokým výrazem a vykřikl: „Ty darebáku, prošel jsi krajinu plnou rakouského vojska a tvrdíš, že jsi nic neviděl...? Jsi vyzvědač! Hned ho zastřelte!“

Poručil jsem čtyřem husarům sesednout a dal jim potají znamení, aby tomu chlapíkovi neublížili. Ten když před sebou viděl čtyři jezdce s karabinami, dostal hrozný strach a přísahal, že poví všechno, co ví. Byl klášterním sluhou a měl převorovým příbuzným doručit psaní. Poručili mu, aby o postavení Rakušanů, pokud

narazí na Francouze, nic neříkal. Teď z donucení prozradil, že mílí před námi ložíruje ve vesnici několik nepřátelských pluků a že stovka husarů pluku Barco je v ne-dalekém statku. Když jsem se ptal na jejich rozmístění, venkovan odpověděl, že před domy, u zahrady obklopené ploty, postavili velkou hlídku z tuctu opěšalých a že když statkem procházel, chystal se zbytek husarů plavit koně v rybníčku na druhé straně stavení.

Na základě těchto informací jsem se rozhodl obejít hlídku, skrytou za ploty, a tudíž obtížně jezdcí napadnutelnou. Střelba z jejich karabin by pravděpodobně několik z nás zabila a ostatní by před nájездem Francouzů varovala. Bylo třeba statek objet, dostat se k napajedlu a nepřítel překvapit. Kudy se ale nepozorovaně dát? Prikázal jsem tedy, ať nás vesničán vede oklikou, a slíbil jsem, že ho na druhé straně statku nechám běžet. Nechtěl jít a tak jsem jednomu husarovi poručil, ať ho popadne za límec a k uchu mu přiloží pistoli. Venkovanovi nezbylo než poslechnout!

Vedl nás dost dobře; náš přesun kryly vysoké ploty. Obešli jsme vesnici a na břehu rybníčka spatřili eskadronu Rakušáků, kteří si klidně napájeli koně. Všichni jezdcí měli po zvyku hlídek zbraně, velitel barcovských husarů však opomněl základní válečnickou opatrnost: sejmut uzdy a nechat plavit jen část koní, do vody posílat oddíly postupně a mít neustále polovinu jednotky na břehu připravenou odrazit útok. Velitel se spoléhal, že Francouzi jsou daleko, že všude jsou hlídky, a pokládal takové opatření za zbytečné: to jej zničilo.

Pět stovek stop od rybníčka jsem nechal našeho průvodce rozvázat. Vzal nohy na ramena, já zakázal kamarádům před srážkou křičet a s šavlí v ruce se vrhl tryskem proti nepřátelským husarům. Spatřili nás, až když jsme skoro byli u břehu rybníčka! Jeho břehy byly téměř všude příliš strmé, než aby mohli koně vyšplhat, to se dalo jen po cestě, vedoucí od vsi k napajedlu. Ta ale byla hodně široká. Kupila se na ní stovka jezdců, všichni uzdu v ruce a karabinu v závěsníku. Vůbec nic netušili a někteří si dokonce prozpěvovali. To bylo překvapení! Nechám do nich nejprve pálit z musketonů, to některé zabije, další poraní a s nimi i řadu koní. Zmatek je dokonalý! Přesto kolem sebe kapitán shromáždí ty muže, kteří jsou břehu nejbliže, a chce si s nimi prorazit cestu z vody. Zahájí špatně mířenou palbu, která však zraní jen dva muže. Pak se na nás nepřítel vrhne, Pertelay však jedinou ranou šavle zabije jejich kapitána a my barcovské husary naženeme zpět do rybníka. Mnozí se chtějí spasit před naší palbou a dají se k druhému břehu, mnozí ztratí půdu pod nohama, hodně mužů i koní se utopí a ti rakouští jezdcí, kterým se poštěstí dostat na druhou stranu, nedokáží s koňmi vyjet na břeh, sesednou, vyškrobou se nahoru a ve zmatku prchají do vesnice. Přiběhne dvanáct hlídkujících, přilákaných střelbou; napadneme je šavlemi a utečou také. Dobrá třicítka mužů však zůstala v rybníku, báli se ale pobídnout koně do hloubky a jedinou schůdnou cestu ven jsme ovládali my. Křičeli na nás, že se chtějí vzdát, s čímž jsem souhlasil. Jak vylézali z vody ven, skládali na zem zbraně. Většina těch mužů byla zraněna stejně jako jejich koně. Já ale chtěl mít vítěznou trofej, vybral jsem mezi nimi sedmnáct jezdců a stejně tolik koní v dobrém stavu. Pak jsem ostatní barcovské propustil a odcválal kolem vesnice pryč.

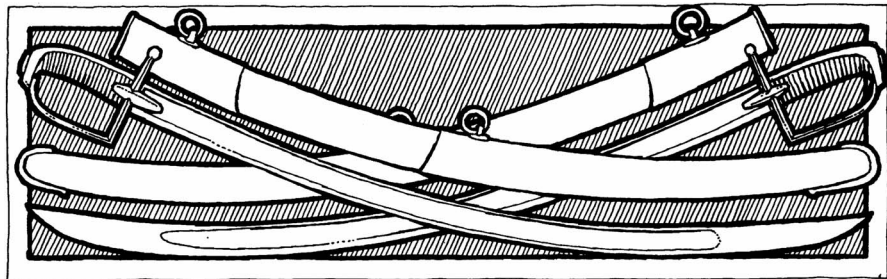
Bylo na čase ustoupit, protože přesně podle mého předpokladu běželi uprchlíci

varovat nedaleký tábor, upozorněný už hlukem střelby. Všichni popadli zbraně a za půl hodiny se hemžilo na břehu rybníčka pět stovek jezdců, za nimiž následovalo několik tisíc pěšáků. To už jsme byli dvě míle daleko, protože ranění mohli cválat. Na kopci jsme chvíli zastavili a obvázali je, smáli jsme se pohledu na několik nepřátelských kolon v našich stopách, protože jsme si byli jisti, že nás nedohoní. Postupovaly totiž z obav před léčkou jen zvolna a opatrně. Byli jsme mimo nebezpečí. Přidělil jsem Pertelayovi dva husary s nejlepšími koňmi a vyslal jej tryskem s hlášením o výsledku naší mise generálovi Sérasovi; pak jsem odřad co nejlépe uspořádal, se zajatci uprostřed a pod dobrým dozorem, a mírným klusem jsme se vydali zpět k hostinci.

Těžko popsat nadšení a ovace kamarádů během přesunu; všichni mě nezřízeně chválili se slovy: „Opravdu si zasloužíš sloužit u Berchenyho husarů, nejlepšího pluku na světě!“

Co se však během mé výpravy dělo v Santo-Giacomo? Po několika hodinách čekání je generál Séras, čekající na zprávy, netrpělivý. Na obzoru nad horami spatří kouř; jeho pobočník přiloží ucho k bubnu postavenému na zem a přes tento ve válce používaný prostředek slyší vzdálený hluk střelby. Zneklidněný generál Séras nepochybuje, že jízdní odřad padl na nepřítele, sebere pluk pěchoty a postoupí až k hostinci. Tady spatří ve stáji ke žlabu přivázaného husarského koně: je to kuň četaře Canona. Vyjde hostinský, generál se ho ptá a dozví se, že uvnitř zůstal poddůstojník od husarů, sedí už několik hodin a jí. Generál vstoupí a co nevidí? Pan Canon spí u krbu, před sebou obrovskou šunku, dvě prázdné lahve vína a hrnek od kávy! Nešťastný četař se vzbudí: chce se omluvit náhlou nevolností, zbytky na stole však na nezřízeného jedlíka žalují a nenechávají pochybnosti o pravé nemoci. Generál Séras se na něj oboří. Jeho vztek vzroste, když si uvědomí, že padesátka jezdců zůstala pod velením obyčejného vojáka a možná ji nepřítel zničil. V tom dorazí tryskem Pertelay se dvěma husary, hlásí náš triumf a brzký příjezd sedmnácti zajatců. Když generál navzdory šťastnému výsledku dál častoval Canona výčitkami, řekl mu Pertelay s drsnou upřímností: „Nebručte, generále! Kdyby nás ten zbabělec vedl, nikdy by se to nepodařilo!“ Tenhle pokus věci zklidnit pochopitelně už tak vratké postavení pana Canona jen zhoršil a generál jej dal ihned zatknout.

Mezitím jsem dorazil. Generál Séras nešťastného Canona degradoval, nechal mu před pěším plukem a padesátkou husarů strhnout prýmký, pak ke mně přistoupil, a aniž znal mé jméno, řekl: „Výtečně jste splnil úkol, jímž jsou obvykle pověřováni důstojníci; lituji že v pravomoci divizního generála není možnost povýšit vás na podporučíka, to smí jen vrchní generál a já jej o tu hodnost pro vás požádám. Zatím vás povyšuji na četaře.“ Rozkázal pobočníkovi, aby mne představil jednotce. Pobočník se mě kvůli tomu musel zeptat na jméno, a teprve v té chvíli se generál Séras dozvěděl, že jsem synem jeho druha, generála Marbota. Z dobrodružství jsem se radoval, protože otci dokazovalo, že o mém povýšení nerozhodla protekce.

Kapitola desátá

Zprávy od zajatců přesvědčily generála Sérase, aby postoupil kupředu. Nazítří vydal divizi rozkaz sestoupit z výšin Santo-Giacomo a utábořit se navečer kolem hostince. Zajatce poslal do Finale; jejich koně právem patřili husarům. Byli to dobří koně, podle zvyku, který měl zvýhodnit špatně mustrované důstojníky, se ale ukoristěný kůň prodával jen za pět zlatek. To byla dohodnutá cena a platila se hotově. Jakmile se rozbil tábor, začal prodej. Generál Séras, štábní důstojníci, plukovníci a majoři jeho divize si rychle rozebrali našich sedmnáct koní, což nám vyneslo částku 85 louisdorů. Byla předána mému oddílu, který už přes půl roku nedostal žold a který z náhlého štěstí, pokládaného za moji zásluhu, měl obrovskou radost.

Měl jsem pár zlatek na oslavu povýšení. Nejenže jsem odmítl svůj podíl z prodeje kořisti, ale koupil jsem od hostinského tři berany, obrovský sýr a soudek vína, z čehož si můj oddíl uspořádal hostinu. Tím dnem, jedním z nejkrásnějších v mém životě, byl 10. frimaire roku VIII.

Nazítří a v následujících dnech svedla divize generála Sérase s nepřítelem několik šarvátek a já dál velel své padesátce husarů, s nimiž jsem zajišťoval ke generálově spokojenosti průzkum. V raportu generálu Championnetovi se generál Séras zmínil velice pochvalně o mém chování a zpravil také otce; když jsem za několik dní přivedl odřad do Savony, přivítal mě otec velice vřele. Byl jsem šťastný! Dorazil jsem do tábora našeho pluku, moje jednotka tam už byla. Jezdci vyprávěli, co jsme zažili, a vyzdvihovali moje zásluhy. Důstojníci a vojáci mě tedy přijali s ovacemi, stejně tak i moji noví druzi poddůstojníci, kteří mi věnovali četařské prýmký.

Onoho dne jsem poprvé uviděl Pertelaye mladšího, vracejícího se po několika měsících z Janova, kam byl detašován. Přilnul jsem k tomu skvělému muži a litoval, že nebyl od začátku mé kariéry mým mentorem, protože mi dal užitečné rady, zkrotl mě a vedl k tomu, že jsem se rozešel s chlapy ze sběře.

Generál Championnet chtěl zahájit několik operací uvnitř Piemontu směrem k Coni a Mondovi. Nedostávalo se mu kavalerie a nařídil otci, aby k němu vyslal 1. husarský pluk, který stejně pro nedostatek píce nemohl v La Madona zůstat. S lítostí jsem se rozloučil s otcem a odejel s plukem.

Sledovali jsme Corniche až do Albenga, navzdory sněhu překročili Apeniny a vstoupili na úrodné piemontské pláně. Vrchní generál bojoval v okolí Fossana, Novi a Mondovi, někdy s úspěchem, jindy ne.

V některých šarvátkách jsem měl příležitost spatřit generála Macarda, vojáka štěstěny, kterého revoluční věření vyneslo od píky z hodnosti štábního trubače do hodnosti generálské! Generál Macard byl ztělesněním oněch důstojníků, povýšených díky náhodám a odvaze. Před nepřítelem překypovali opravdovou statečností, jinak byli pro nedostatek vzdělání zcela neschopni zastávat vyšší funkce. On byl pozoruhodný ojedinelou zvláštností. Ten podivín, opravdový kolos s mimořádnou odvahou, se vždy stavěl vojákům do čela s výkřikem: „Tak, teď ze sebe udělám zvíře...!“ Svlékl kabát, vestu i košili, nechal si jen klobouk s péry, kožené kalhoty a vysoké boty! Do pasu nahý byl generál Macard chlupatý jako medvěd, což skýtalo ojedinelý pohled. Převlečený za zvíře, jak sám oprávněně říkal, se vrhl zběsile s šavlí v pěsti na nepřátelské jezdce, klel při tom jako pohan, málokdy však dorazil až k nim, protože při tak zvláštním a děsivém pohledu na polonahého, osrstěného a divně oblečeného obra nepřítel prchal na všechny strany nevěda, má-li co činit s člověkem či nějakou divokou šelmou.

Generál Macard byl samozřejmě úplně nevzdělaný, což často pobavilo jemu podřízené vyškolené důstojníky. Kteréhosi dne jeden z nich požádal o dovolení navštívit sousední město, aby si mohl objednat pár bot. „Zatraceně,“ řekl mu generál, „to se mi hodí, když už jdeš k ševci, vezmi mi míru a objednej mi taky pár.“ Prekvapený důstojník odpověděl, že mu míru vzít nemůže, protože nikdy ševcem nebyl a neví, jak se to dělá.

„Je to možné?“ vykřikl generál, „občas tě vidím celé dny s tužkou, koukáš na kopce a čmáráš, a když se tě zeptám, co děláš, odpovíš: Poměřuju hory. Dokážeš měřit to, co je na míli daleko, a nejsi schopen mně, který jsem skoro u tebe, vzít míru na pár bot...? No tak, nedělej drahoty a rychle si mě změř!“

Důstojník ujišťoval, že je to nemožné, generál trval na svém, klel, rozčiloval se a ostatním důstojníkům, přivolaným rámusem, dalo hodně práce ho uklidnit. Generál nemohl pochopit, že důstojník měřící hory nedokáže člověku přeměřit boty...

Nemyslete si po téhle anekdotě, že by všichni generálové Italské armády byli jako statečný generál Macard. Zdaleka ne, mnoho z nich vynikalo znalostmi či způsoby; v těch dobách tu však pořád bylo několik velitelů pro tato místa zcela nezpůsobilých. Jejich řady postupně řídly.

1. husarský pluk se zúčastnil všech bojů, svedených tehdy v Piemontu, a ve srážkách s těžkým rakouským jezdeckvem utrpěl velké ztráty. Po řadě pochodů i ústupů a mnoha takřka každodenních bojích seskupil vrchní velitel Championnet levé křídlo a střed svého vojska mezi Coni a Mondovi. Dne 10. nivsu zaútočil na několik nepřátelských divizí. Boj se rozhořel na planině protkané vrchy a lesíky.

První husarský pluk, začleněný k brigádě generála Beaumonta¹², byl umístěn na nejzazším pravém francouzském křídle. Jistě víte, že počet důstojníků a poddůstoj-

níků u eskadron se řídí předpisy. Náš pluk měl ztráty z předchozích pútek a byl schopen postavit jen tři eskadrony místo čtyř; pak ale zůstávala třicítka mužů, z toho pět poddůstojníků, bez zařazení. Patřil jsem mezi ně, stejně jako oba Pertelayové. Vytvořili z nás dvě čety pod velením statečného a chytrého Pertelaye mladšího. Generál Beaumont, jenž jeho schopnosti znal, jej pověřil průzkumem na pravém armádním křídle a dal mu, mimo jiných příkazů, i volnost konání podle okolností. Odpojili jsme se od pluku a začali zkoumat krajinu. Tehdy začal mezi oběma armádními sbory prudký boj. Po hodině jsme se vraceli k našim, aniž jsme na kohokoliv narazili, když tu Pertelay mladší spatřil proti nám a na krajní levici nepřátelského křídla baterii osmi hlavních, jejíž palba kosila francouzské řady.

Baterie stála s trestuhodnou neopatrností kvůli lepší palbě na malém návrší sedm či osm set stop před divizí pěchoty, k níž patřila. Velitel onoho dělostřelectva spoléhal, že je v bezpečí, protože z bodu, který zaujal, přehlížel celou francouzskou linii a měl za to, že jakoukoliv útočící jednotku včas uvidí a bude se moci stáhnout k rakouské linii. Nevšiml si, že háječek zcela blízko u jeho pozice může kryt nějaký francouzský oddíl. Žádný tam nebyl, Pertelay mladší si však usmyslel, že tam zavede četou a rakouskou baterii napadne. Mladší Pertelay věděl, že ve válce je osamělému jezdcovi věnována pramála pozornost, a vysvětlil nám plán, podle něž jsme měli jednotlivě pozici obejít úvozovou cestou a shromáždit se tak postupně v lesíku po levici nepřátelské baterie. Pak bychom se vyřítili všichni naráz, kulí bychom se nemuseli moc bát, protože to bylo do rakouského boku, děla bychom vzali a odvezli k francouzské armádě. Přesun Rakušané nezpозorovali. Vyjžděli jsme jeden po druhém, oklíkou se zezadu dostali k lesíku a zformovali se do čety. Pertelay mladší se nám postavil do čela a my se vrhli s šavlemi na nepřátelskou baterii v okamžiku, kdy zasypávala ničivou palbou naše oddíly! Část dělostřelců jsme rozsekali; zbytek se poschoval pod kolesny, kam naše šavle nedosáhly.

Podle pokynů Pertelaye mladšího jsme vojáky od trénu neměli ani zabíjet ani zranit, ale šavlemi je donutit, aby pohnali koně a odvezli kusy až k francouzské linii. Tento rozkaz se dokonale podařil u šesti děl, kde vozkové zůstali na koních a poslechli, co jsme jim nařídili; ale ostatní od dvou děl se buď ze strachu či záměrně vrhli pod své koně, a přestože husaři uchopili pár koní za oštěže, zvířata se nepohnula. Nedaleké nepřátelské prapory běžely kamarádům na pomoc; minuty se zdály hodinami a Pertelay mladší, spokojen s ukořistěním šesti hlavních, nařídil ostatní nechat být. Tryskem nás vedl s kořistí k francouzské armádě.

Toto rozhodnutí bylo rozumné, stalo se však našemu statečnému vůdci osudným, protože sotva jsme zahájili ústup, vylezli dělostřelci a jejich velitelé zpod kolesen, kde se bezpečně kryli před našimi šavlemi, nabili kartáči oba neodvlečené kusy a poslali nám do zad dešť kartáčových kulí...!

Uznáte, že třicet jezdců a šest kanónů, z nichž každý táhne šestispřeží s třemi vozky, to vše pomíchané, skýtá velký terč; kartáče tak zasáhly skoro všechny. Dva poddůstojníci a několik husarů stejně jako dva vozatajové byli zabiti či zraněni, několik koní vyřazeno z boje, takže narušené záprahy nemohly dál. Mladší Pertelay si uchoval chladnou hlavu, nařídil přerážat postraňky padlých a vyřazených koní,

husary poslal místo mrtvých a zraněných vozků, a rychle jsme vyrazili dál. Jenže těch pár ztracených minut velitel rakouské baterie využil; poslal za námi druhý kartáč, který nám způsobil další ztráty. My ale byli tak vzteklí a odhodlaní nepustit šest ukořistěných děl, že se nám znovu povedlo dát všechno dohromady a vyrazit. Byli jsme skoro u francouzské linie a mimo dostřel kartáčů, když dal dělostřelecký důstojník nabít plnými kulemi a dvě poslal za námi. Jedna z nich zasáhla nešťastného mladšího Pertelaye do beder!

Náš útok na rakouskou baterii a jeho výsledek zatím zpozorovala francouzská armáda, jejíž velitelé postoupili s přední řadou vpřed. Nepřátelé couvli, a to umožnilo čtětě 1. husarského vrátit se zpět do míst, kde padli naši kamarádi. Téměř třetina čety byla zraněná či mrtvá. Na začátku akce nás bylo pět poddůstojníků, tři zahynuli; zbývali jsme jen Pertelay starší a já. Ten nešťastník byl také zraněn, trpěl však víc duší než tělem, protože svého bratra, jehož jsme všichni velice želeli, zbožňoval! Zatímco jsme mu vzdávali poslední poctu a sbírali zraněné, dojel k nám generál Championnet s náčelníkem štábu generálem Suchetem. Vrchní velitel statečné chování naší čety viděl. Shromáždil nás u šesti ukořistěných děl, nejprve vzletně hovořil o odvaze, s níž jsme francouzskou armádu zbavili baterie, která jí zasazovala velké rány, a pak připojil, že odměnou za záchranu značného počtu životů našich druhů i za dosažený úspěch v dnešním dni chce využít práva, které mu dává čerstvý dekret prvního konzula, ustavující čestné zbraně, že vyznamenává četu třemi čestnými šavlemi a jednou podporučickou hodností, přičemž ponechává na nás, jak vyznamenání rozdělíme. O to víc jsme litovali ztráty mladšího Pertelaye, z něhož by byl tak dobrý důstojník! Pertelay starší, jeden desátník a jeden husar obdrželi čestné šavle, které o tři roky později dávaly právo na kříž Čestné legie. Zbývalo určit, kdo dostane hodnost podporučíka. Všichni druzi jmenovali mne a velící generál, který si vzpomněl na hlášení generála Sérase¹³ o mém chování u Santo-Giacomo, mě jmenoval podporučíkem...! Teprve před měsícem jsem se stal četařem. Musím ale přiznat, že během útoku i vzeti děl jsem neudělal víc než kamarádi; jak už jsem ale řekl, žádný z těch dobrých Alsanů si na velení a důstojnickou hodnost netroufal. Volili tedy jednomyslně mne a vrchní generál se ochotně připojil k dřívějšímu návrhu generála Sérase; možná že chtěl i prokázat vděčnost mému otci. Tak alespoň otec můj rychlý postup hodnotil, protože sotva se o tom dozvěděl, zakázal mi dopisem hodnost přijmout. Poslechl jsem. Otec v podobném smyslu napsal generálu Suchetovi, náčelníku štábu. Dostal odpověď, že by vrchního generála nepochybně urazilo, kdyby jeden z divizních generálů neschválil povýšení učiněné v souladu s právem propůjčeným vládou. Otec mi tedy dovolil přijmout a 10. nivsu roku VII (prosinec 1799) jsem se stal podporučíkem.

Patřil jsem k posledním důstojníkům, jmenovaným generálem Championnetem, který se nedokázal v Piemontu proti přesile udržet, musel překročit Apeniny a vrátit se s armádou do Ligurska. Generála tak trápilo rozpuštění části vojska, pro které nebylo jídlo, že 25. nivsu, dva týdny po mém povýšení, zemřel. Otec jako služebně nejstarší divizní generál byl prozatímně pověřen vrchním velením Italské armády se štábem v Nice.¹⁴ Vrátil se tam a rychle vyslal do Provence to málo kavalerie, co mu zbylo, protože v Ligursku nebyly žádné zásoby píce. Tak se 1. husarský vrátil do Francie, mne si však otec ponechal a dal mi funkci pobočníka.

Za pobytu v Nice dostal otec od ministra války rozkaz převzít velení předvoje Rýnské armády. S ním měl odejít i jeho náčelník štábu plukovník Ménard. Nové zařazení nás všechny potěšilo, protože bída nadělala v Italské armádě tolik nepořádku, že se zdálo nemožným Ligursko udržet. Otec nelitoval, že odchází od armády v rozkladu, která navíc měla své vavříny pošpinit zahanbujícím ústupem na území Francie za Var. Sotva dorazil generál Masséna, jmenovaný na jeho místo¹⁵, začal se otec chystat k odjezdu. Poslal spěšně do Paříže svého pobočníka pana Gaulta, aby tam nakoupil mapy a připravil vše pro tažení na Rýně. Osud ale rozhodl jinak a hrob mého ubohého otce se nalézá na italské půdě!

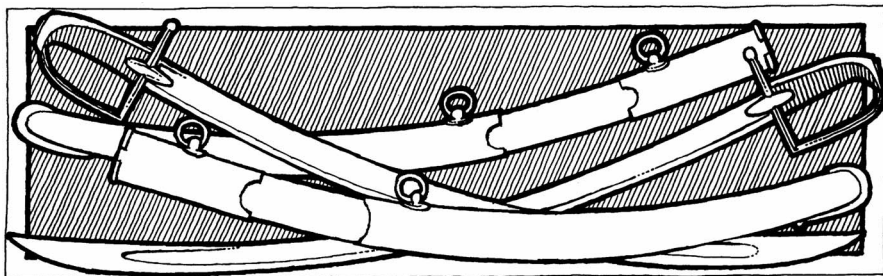
Masséna po příjezdu našel jen stín armády: jednotky bez žoldu, téměř bez ošacení a obuvi, na čtvrtině denní dávky potravin, umírající podvýživou a hroznou epidemií, výsledek to neodpustitelného šetření a útrap. Nemocnice byly přeplněné a léky chyběly. Tlupy vojáků, a dokonce celé pluky opouštěly den co den svá postavení, šli k mostu přes Var, rozlézaly se po Provenci, i když hlásaly, že se vrátí, jakmile dostanou chléb! Generálové proti bídě nic nezmohli; byli čím dál tím skleslejší, všichni požadovali dovolenku či odcházeli pod záminkou nemoci.

Masséna doufal, že se v Itálii opře o generály, s nimiž už ve Švýcarech porazil Rusy, mezi jinými o Soulta, Oudinota a Gazana; žádný z nich však dosud nedorazil, a tak musel jednat sám.

Masséna, narozený v La Turbie, osadě na kraji malinkého monackého knížectví, byl nejprohnanější Ital, jaký kdy žil. Otce z dřívějška neznal, na první pohled však usoudil, že je to velkodušný člověk, milující vlast nade vše. Začal ho přemlouvat, aby zůstal, útočil na jeho nejcitlivější místa – šlechetnost a oddanost zemi. Vysvětlil mu, oč záslužnější bude dál sloužit v nešťastné Italské armádě než na Rýnu, kde se Francie držela dobře. Kromě jiného dodal, že bere na sebe důsledky neuposlechnutí vládního rozkazu, a otec nakonec řekl, že neodejde. Otec, získaný těmito řečmi, nechtěl nového velitele nechat v nesnázích a souhlasil, že zůstane s ním. Byl přesvědčen, že i jeho náčelník štábu a přítel plukovník Ménard odmítne přeložení na Rýn, když on v Itálii zůstane. To se nestalo. Ménard se rozkazu držel a nepomohlo ujištění, že příkaz pozbude platnosti, zůstane-li. Otce Ménardův odchod velmi mrzel. Ten pospíchal do Paříže, kde se stal náčelníkem štábu generála Lefebvra.

Otec odejel do Janova a převzal velení třem divizím, tvořícím pravé křídlo armády. Navzdory bídě se konal dost veselý karneval; Italové mají veselí tak rádi! V paláci Centurione, kde jsme se ubytovali, jsme strávili zimu na přelomu let 1799 a 1800. Spira s našimi zavazadly nechal otec v Nice. Za náčelníka štábu si vybral plukovníka Sacleuxe; byl to úctyhodný muž, dobrý voják, jemný a přitom pevný i vážný. Měl za sekretáře mladíka jménem Colindo, syna bankéře Trepana z Parmy. Získal ho při dobrodružství na vyprávění příliš obsáhlém. Colindo se stal mým výborným přítelem.

Počátkem jara 1800 se otec dozvěděl, že generál Masséna právě svěřil velení pravého křídla generálu Soultovi, čerstvě příslému a služebně mnohem mladšímu. Sám dostal rozkaz vrátit se do Savony a převzít velení své bývalé třetí divize. Otec uposlechl, přestože se jej nové zařazení dotklo.

Kapitola jedenáctá

Zatím se kolem nás schylovalo k významným událostem. Masséna dostal jakési Zposily, jakž takž nastolil v armádě pořádek a zahájil slavné tažení roku 1800, za něž došlo k památnému obležení Janova a bitvě u Marenga.¹⁶ Sněhy na horách, oddělující obě armády, roztály, Rakušané zaútočili, jejich první nápor mířil na třetí divizi našeho pravého křídla, které chtěli zatlačit ze Savony k Janovu a odříznout je od středu a levého křídla. Sotva nepřátelství propuklo, odeslali otec s plukovníkem Sacleuxem do Janova všechny nevojáky, mezi nimi i Colinda. Já při pohledu na pochodující jednotky a rachot dělostřelectva překypoval štěstím a těšil se jako mladý voják na nastávající válečné operace. Vůbec mi nenapadlo, jak draze za tohle tažení zaplatím a o jak hroznou válku půjde!

Otcova divize, zprudka napadená mnohem početnějšími silami, se dva dny bránila v proslulých postaveních u Cadibona a Montenotte; nakonec jí hrozil obchvat, musela se stáhnout na Voltri a odtud na Janov, kde se s dvěma dalšími divizemi pravého křídla uzavřela.

Všichni zkušené generály se obavami hovořili o tom, že jsme se museli odtrhnout od středu a levého křídla, já však věděl tehdy o válce tak málo, že jsem si s tím nedělal hlavu. Chápal jsem ale, že nás porazili; já však vlastníma rukama zajal před Montenotte barcovského husarského důstojníka a zmocnil se chocholu, který jsem hrdě upevnil svému koni na ohlávku. Domníval jsem se, že s takovou trofejí připomínám středověkého rytíře, ověnčeného trofejemi z tažení proti nevěřícím. Z výšin chlapecké pýchy mě rychle srazila hrozná událost. Během ústupu, ve chvíli, kdy vydával rozkazy, dostal otec kulku do levé nohy, stejně, kterou mu už poranil výstřel v Pyrenejské armádě. Náraz byl tak prudký, že by otce srazil z koně, kdyby se o mne neopřel. Odvezl jsem ho z bojiště; obvázali jej, viděl jsem crčet krev a plakal... Snažil se mě utěšit a řekl, že válečník musí být zmužilejší... Otce odvezli do Janova, do pa-

láce Centurione, kde v zimě bydlel. Naše tři v Janově uzavřené divize oblehli Rakušané ze země a Angličané z moře.¹⁷

Nemám odvahu popisovat, co posádka i obyvatelé Janova zakusili během dvou měsíců onoho památného obležení. Řádily hlad, válka a strašlivý tyfus...! Posádka ztratila deset ze šestnácti tisíc mužů, každodenně se sbíralo na ulicích sedm až osm stovek mrtvých obyvatel bez rozdílu věku, stavu i pohlaví. Těla pak odváželi ke kostelu Carignan do obrovského příkopu plného nehašeného vápna. Počet obětí vzrostl na třicet tisíc, většinou zemřelých hladem...!

Abyste pochopili, jak strašný byl pro obyvatele města nedostatek potravin, musíte vědět, že dřívější janovská vláda měla od nepaměti k uspokojení obyvatel výsadní právo na obilí, mouku a chléb, který se pekl v obrovské dílně, strážené kanóny a vojáky. Dóže či senát tak mohli vyloučit či ztrestat každé povstání, stačilo zavřít městskou pekárnu a lid hladověl. V naší době se janovská ústava v mnohém změnila, vliv aristokratů poklesl, přesto však neexistovala jediná soukromá pekárna a starý zvyk péci chleba ve státní pekárně přetrval. Ony veřejné pekárny, vyživující obvykle populaci o něco větší než sto dvacet tisíc duší, zůstaly zavřené pětáctýřicet dní z šedesátidenního obležení! Bohatí neměli chleba stejně jako chudí...! Trocha sušené zeleniny a rýže v obchodech se skupila za obrovské ceny hned na začátku obležení. Pouze vojsko dostávalo malé dávky, čtvrt libry koňského masa a čtvrt libry toho, co se nazývalo chlebem, odporné směsice ztuhlé mouky, škrobu, otrub, parukářského pudru, lnu, ova, plesnivých ořechů a dalších podřadných surovin, k nimž se jako určité pojivo přidávalo něco kakaa. Vnitřek vyztužovaly špejle, bez nichž by se chléb rozpadl na prach. Generál Thiébault v deníku z obležení přirovnává onen chléb k rašelině smíchané s olejem!

Pětáctýřicet dní se neprodával ani chléb ani maso. Nejbohatší si sehnali (a to jen na počátku obléhání) trochu tresek, sušených fíků a cukru. Oleje, soli a vína bylo dost, čím ale jsou tyto přísady bez pořádných potravin? Snědli se všichni městští psi a všechny kočky. Krysy se prodávaly velmi drahο. Nakonec dosáhla nouze takových rozměrů, že obyvatelé běhali za francouzskými vojáky při výpadech z bran. Bohatí i chudí, ženy, děti i starci sekali trávu, kopřivy i listí, a to pak se solí vařili... Janovská vláda nechávala sekat trávu na hradbách, vařila ji a rozdávala to pak nemocným, kteří neměli sílu si tuhle ubohou stravu uvařit sami. I naše jednotky vařily s koňským masem kopřivy a všelijaké byliny. Ačkoli bylo maso odporné, neboť skoro všichni koně onemocněli, nejbohatší a nejvznešenější rodiny jim ho záviděly. Vydávalo se dokonce maso koní zdechých na souchotě...!

Koncem obležení dostoupilo zoufalství obyvatel nebezpečných rozměrů. Vykřikovali, že v roce 1746 jejich otcové zmasakrovali rakouskou armádu, že jsou odhodláni se o totéž pokusit s francouzskou a že je konečně lepší umřít v boji než hladem a předtím vidět smrt svých dětí a žen. Tyto příznaky vzpoury byly o to děsivější, že pokud by vypukla, přispěchali by nepochybně Angličané z moře a Rakušané po souši na pomoc povstalcům a zničili by nás.

Generál Masséna zůstával uprostřed tak strašných nebezpečí a útrap všeho druhu klidný. Aby zamezil pokusům o vzpouru, vyhlásil, že francouzské oddíly mají

rozkaz zahájit palbu na jakékoliv sročení obyvatelstva, přesahující počet čtyř osob. Naše pluky neustále bivakovaly na všech náměstích a hlavních ulicích, v nichž stála děla nabitá kartáči. Janované se nemohli srotit, a tedy ani povstat.

Nepochybně vás udiví, že Masséna tak tvrdošijně město bránil, i když nemohl dát obyvatelstvu najíst a pro vojsko skoro neměl potraviny. Jenže u Janova se hrálo o osud Francie. Naše vojska byla rozřata, střed a levé křídlo ustoupily za Var a Masséna, zavřený v Janově, držel před městem část rakouské armády a nedovoľoval jí všemi silami vtrhnout do Provence. Masséna věděl, že první konzul shromažďuje v Dijonu, Lyonu a Ženevě Záložní armádu, s níž chce svatobernardským průmyskem přejít Alpy a vtrhnout do Itálie, překvapit Rakušany a vrazit jim do zad ve chvíli, kdy se budou starat jen o dobytí Janova. Náš zájem na co nejdelším udržení města tedy byl obrovský. Tak nám to nařídil první konzul a jeho záměrům daly události za pravdu. Vraťme se však k mým příhodám v obležení.

Colindo Trepano se dozvěděl o převozu mého zraněného otce do Janova a přispěchal k jeho loži. Tam jsme se setkali. Obětavě mi pomáhal otce ošetřovat a já jsem mu tím vděčnější, že vprostřed všech těch útrap u otce nikdo jiný nebyl. Všechny štábní důstojníky povolal vrchní velitel k sobě. Naším sluhům brzo odňali dávky potravin a tak, aby na ten chudý vojenský příděl měli nárok, museli uchopit pušky a zařadit se po bok obráncům. Výjimku měl jen mladý sluha jménem Oudin a mladý závodní jezdec Bastide, který pečoval o naše koně. Oudin ale utekl, jakmile se dozvěděl, že se otec nakazil tyfem. Tu hroznou nemoc, tolik podobnou moru, dostali skoro všichni zranění a nemocní. Ani otci se nevyhnula a ve chvíli, kdy o něj bylo třeba pečovat nejvíc, měl jen mne, Colinda a žokeje Bastida. Co nejpečlivěji jsme se řídili lékařovými radami, bděli jsme ve dne i v noci, natírali otce kafrovým olejem a měnili lůžko i povlečení. Otec nedokázal pozřít nic jiného než vývar a já měl jen mizerné koňské maso. Srdce mi pukalo...!

Prozřetelnost nám pomohla. Obrovské budovy veřejných pekáren přiléhaly ke zdem námi obývaného paláce, terasy sousedily. Ty na pekárenské byly rozlehlé, míšily se tam do ztuchlé mouky všechny ostatní přísady na chleba pro posádku. Žokej Bastide si povšiml, že sotva zadělaváči odešli, vrhlo se z půd okolních zvoníc na terasu množství holubů a sbíralo ty skrovné zbytky zrní, zapadlého při prosívání mezi dlažbu. Pohotový Bastide přeskočil malou mezeru mezi terasami, nakladl na pekárenské terase oka a další nástrahy a z takto pochytaných holubů jsme pak vařili otci vývar, který mu ve srovnání s koňským připadal výborný.

K hrůzám hladu a tyfu se připojily hrůzy nepřetržitých a zuřivých bojů, protože za dne bojovali Francouzi proti Rakušanům na zemi, a když s nocí útoky skončily, připlulo anglické, turecké a neapolské loďstvo, kryté tmou před střelbou přistavních a pevnostních baterií. Na město pak dopadalo nesmírné množství střel, které působily strašné škody. Neměli jsme chvíli klidu.

Hřmění děl s křikem umírajících doléhalo k otci a velice jej trápilo: litoval, že nemůže být v čele jednotek své divize. Morální trýzeň jeho stav zhoršovala a nemoc den ze dne nabývala vrch. Colinda a já jsme od něj ani na okamžik neodcházeli. Nakonec jednou v noci, když jsem klečel u postele a čistil ránu, mě zřetelně a s pl-

ným vědomím oslovil. Cítil blížící se konec, položil mi ruku na hlavu, hladil mě a říkal: „Ubohé dítě, co s tebou bude? Zůstaneš sám a bez pomoci v tomhle hrozném obležení...!“ Nesrozumitelně vyrazil ještě několik slov, v nichž jsem pochopil jen matčino jméno, pak mu ruka sklouzla a on zavřel oči.

Navzdory mládí a krátké době vojančení jsem už na bojištích a zejména v Janově viděl mnoho mrtvých; ti však padli náhle, oblečeni, což se velice lišilo od smrti člověka v posteli. Do té doby jsem nikdy podobný smutný obraz nespatriil. Věřil jsem, že otec usnul. Colindo pravdu pochopil, neměl však odvalu mi to říci a já z omylu pocítil až za pár hodin, když se dostavil pan Lachèze a já viděl, jak přetahuje pokrývku otci přes obličej se slovy: „To je pro rodinu i přátele hrozná ztráta...!“ Teprve tehdy jsem si neštěstí uvědomil... Tak mě to bolelo, že to dojalo i generála Massénu, jehož srdcem nebylo snadné pohnout, zejména tehdy, kdy musel být tak tvrdý. Vážná situace jej přiměla k opatřením, která já shledával příšernými, přijal bych je však později také, kdybych měl velet obleženému městu.

Ve snaze vyloučit vše, co oslabovalo morálku vojsk, zakázal Masséna smuteční průvod. Byl si vědom, že otcovy ostatky neopustím a doprovodím jej až ke hrobu. Báł se soucitu, který by ve vojácích vzbudil pohled na plačícího, sotva dětství odrostlého mladého důstojníka, jdoucího za márami otce, divizního generála, který se stal obětí války. Masséna přišel nazítří za rozbřesku do pokoje, kde otec spočíval. Pod jakousi záminkou mě odvedl do odlehlého salónu. Dvanáct granátníků jen s jedním důstojníkem a plukovníkem Sacleuxem zatím na generálův rozkaz v tichosti zvedlo rakev a uložilo ji do prozatímního hrobu na hradbách směrem k moři. Teprve po skončení smutného obřadu mi generál Masséna vše pověděl i s důvody, které jej k rozhodnutí vedly... Těžko vyjádřit zoufalství, které se mě zmocnilo. Zdálo se mi, že bez prokázání poslední služby o otce přicházím podruhé...! Mé nářky nebyly k ničemu a zbývalo jen se jít na otcův hrob pomodlit. Nevěděl jsem, kde to je, kamarád Colindo ale průvod z dálky sledoval a dovedl mě tam... Dal mi tak důkaz dojemné účasti ve chvílích, kdy každý už myslel jen na sebe.

Skoro všichni důstojníci z otcova štábu byli zabiti či zemřeli na tyfus. Z jedenácti na počátku tažení zůstávali jen dva: velitel M. R... a já! Velitel M. R... se staral jen o sebe. Místo aby se postaral o syna svého generála, bydlel dál ve městě sám. Pan Lachèze mě také opustil...! Pouze dobrý plukovník Sacleux se o mne trochu zajímal; vrchní velitel mu ale svěřil brigádu; byl tak soustavně před hradbami zaměstnán odrážením nepřátel. Zůstal jsem s Colindem, Bastidem a starým vrátným sám v rozlehlém paláci Centurione.

Od ztráty otce neuplynul ani týden a generál Masséna, který kolem sebe potřeboval dost důstojníků (neboť každý den jich několik padlo či bylo zraněno), nařídil, abych se k němu dostavil jako pobočník. Takovou službu konal i M. R... a všichni důstojníci ze štábů mrtvých či boje neschopných generálů. Poslechl jsem... Provázel jsem generála celý den v bojích, za soumraku se vracel a v noci s Colindem odcházel ulicemi přeplněnými těly mrtvých či umírajících mužů, žen i dětí pomodlit se k otcovu hrobu.

Hlad v obležení příšerně vzrůstal. Jeden generálův rozkaz nařizoval každému důstojníkovi nechat si jen jednoho koně, ostatní byli posláni na jatka. Po otci jich zů-

stalo několik a bylo těžké určit, které z těch nebohých zvířat má být utraceno. Zachránil jsem jim život. Nabídl jsem je štábním důstojníkům výměnou za jejich unavená zvířata, která jsem pak poslal na jatka. Koně později zaplatil stát na předložení příjemky. Jednu z příjemek jsem si nechal jako kuriózní doklad; nese podpis generála Oudinota, náčelníka Massénova štábu.

Krutou ztrátou, kterou jsem zakusil, postavením, v němž jsem byl, a opravdu desívkami scénami, jimž jsem byl každodenně přítomen, jsem dozrál v krátkosti víc než za několik let pokojného života. Pochopil jsem, že bída a hrůzy obležení dělají sobce ze všech, kteří ještě před pár měsíci otci lichotili. Musel jsem v sobě najít sám odvalu a vynalézavost i za Colinda a Bastida. Nejdůležitější bylo sehnat jim potravu, protože dávky z vojenských skladů nedostávali. Jako důstojník jsem měl dvě dávky masa i chleba, to však dohromady vážilo stěží libru bídného jídla, a my byli tři...! Jen zřídka jsme měli holuby, jejichž řady povážlivě prořídly. Jako pobočník vrchního velitele jsem jedl u jeho stolu, kde se každý den podával chléb, pečená konina a scvrklý hrách, já však byl na Massénu rozhořčen, že mi nedovolil otcovo tělo vyprovodit, a nemohl se odhodlat s ním jíst, přestože moji druzi tu jedli a se mnou se stále počítalo. Nakonec ale touha pomoci spolubydlícím rozhodla a já začal u generálova stolu jíst. Od té chvíle měli Colindo i Bastide každý čtvrt libry masa a stejně tak chleba. Já sám nejedl do sytosti, neboť i u generála se porce přísně odměřovaly a služba tu byla namáhavá. Cítil jsem, jak slábnu, a často jsem musel ulehnout na zem, abych slabostí neupadl.

Prozřetelnost nám znovu pomohla. Bastide pocházel z Cantale a minulou zimu potkal v Janově známého Žida, který tu měl obchůdek. Šel ho navštívit a strnul, když ucítil vůni hokynářského krámku. Otočil se k příteli a řekl: „Ty máš zásoby...?“ Ten přikývl a zapřisáhl ho mlčením, protože zásoby všeho druhu nalezené u soukromníků se zabavovaly a odvážely do armádního skladu.

Chytrý Bastide hned nabídl, že zprostředkuje koupi nadbytečných zásob někým, kdo o tom bude mlčet jako hrob a hotově zaplatí, a hned mě o objevu zpravil. Po otci zbylo pár tisíc franků. Nakoupil jsem tedy a v noci nechal přenést množství tresků, sýra, fíků, cukru, čokolády atd., atd. Všechno to bylo přišerně drahé, Žid dostal skoro všechny moje peníze, já mu ale s radostí dal to, co si řekl, protože jsem ve štábu den co den slýchal, jak bude obležení dlouhé a hlad že dál poroste, což se naneštěstí také stalo. Radost ze získání zásob násobilo i pomyšlení, že zachráním život Colindovi, který doslova zmíral hladu, protože z armády znal jen mne a plukovníka Sacleuxe, jemuž se právě přihodilo veliké neštěstí.

Generál Masséna, napadaný ze všech stran, s jednotkami řídnoucími hladem a neustálými boji a početným obyvatelstvem, které hlad doháněl k zoufalství, byl v kritickém postavení a cítil, že musí kvůli pořádku ve vojsku zavést železnou disciplínu. Každý důstojník, který do puntíku nesplnil jeho rozkazy, byl bez milosti degradován na základě pravomocí, které tehdy ze zákona velícím generálům příslušely. Příkladů už bylo několik. Tenkrát jsme podnikli výpad šest mil před hradby a brigáda pod velením plukovníka Sacleuxe v určenou hodinu nedorazila do údolí, kde měla Rakušanům odříznout ústup; ti pak unikli. Vrchní velitel, rozrušený, že jeho záměr nevyšel, ubohého Sacleuxe sesadil a vyhlásil to v denním rozkazu.